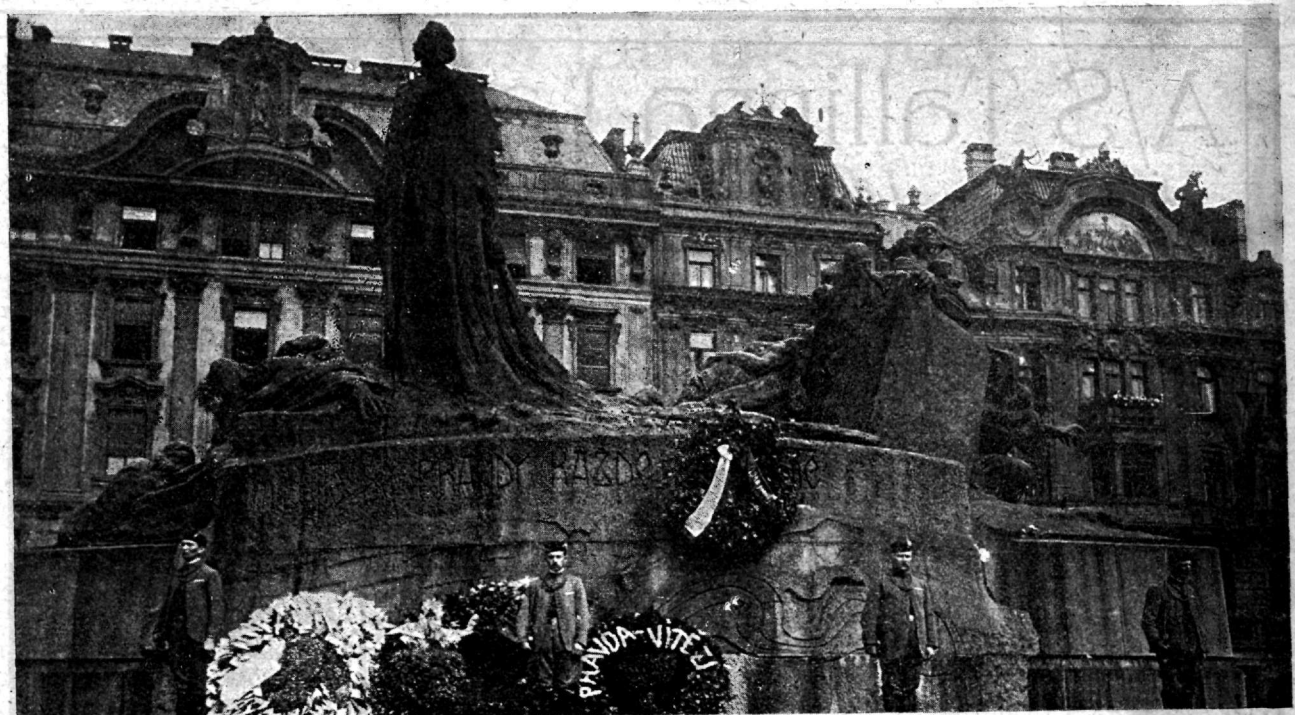

KAITSE KODU!

20. aprill 1929

NR. 16

Hind 20 senti

SALU.

Tänases numbris:

- Kaanepilt: 1415. a. tuliriidal märtrisurma leidnud Böömi reformator Jaan Husi mälestussammas Prahas.
- V. Neggo: Kas ešk ei jatkuks juba...
- R. Kalaja: Et surgimus in vindictam...
- Jüriöö 1343.
- J. Lepp: Amuri jõe lained.
- Tee jõule ja tervisele.
- M. P.: Sõjagaas — hirmsaim hävitaja.
- Millest räägib suu ja millest vaikib ajalugu.
- Mailo Talvio: Kured (järg).
- Male.

A/S Tallinna Laevaühisus

Laevaomanikud ja agendid.

Osakonnad: Narvas, Pärnus ja Paldiskis.

VANEM LAEVANDUSE JA MERIKAUBANDUSE ALAL TEGUTSEV ETTEVÕTE EESTIS.

Asutatud 1911. aastal.

Põhikapital Kr. 300.000.—

Teised kapitalid Kr. 290.000.—

SÜTELAOD:

Inglise ja Poola parimaid aurusüsi, sepaüsi ning kütte- ja valukoksi sadamas otse laevasi ja laost mõõdukate hindadega ning soodsate maksutingimustega alati saadaval.

LAEVATARBEAINETE KAUPLUS:

Müük laost igasuü laevatarbeaineid ja varustust laevadele ja merimeestele.

LAEVADE PARANDUS JA LAEVATARBEAINETE VÄLMISTAMISE TÖÖKOJAD:

Sadama tän. 3, kõneir. 5-39.

S. Patarei tän. 18-20, kõneir. 10-80.

Võetakse parandusele kõiksüü mootoreid, laevamasinaid ja muid laevade osi; niisama ka laevakere kui ka take-laashi alal.

Omad ja valitsemisel olevad laevad

T. D. V.

A/L „KAJAK“	5 200
A/L „KALEV“	3 000
A/L „MAI“	2 200
A/L „JÄRVAMAA“	1 900
A/L „PAKRI“	1 900
A/L „LIRO“	1 900
A/L „KAI“	1 800
A/L „KODUMAA“	1 400
M/L „LÄÄNEMAA“	750
M/L „VIRUMAA“	750

KAITSE KOOJU!

Tellimishind: aastas 6 krooni,
poolaastas 3 krooni, veerand-
aastas 1 kroon 50 senti, kuus
50 senti.
Üksik number 20 senti.

Kuulutuste hinnad: $\frac{1}{4}$ lehek.
40 krooni, $\frac{1}{2}$ lehek. 20 krooni,
 $\frac{1}{4}$ lehek. 10 krooni ja $\frac{1}{8}$ lehek.
5 krooni. Esimese kaane sise-
külj 50°/_o, tagumise kaane välis-
külj 100°/_o kallim.

Nr. 16.

Ilmub üks kord nädalas.

Toimetus ja talitus: Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseleidu staabis. Tel. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äri-
päeval kella $\frac{1}{2}$ 9—10 h. Kaastöö arvatakse ainult siis tasu alla, kui sellele tasunõudmine peale kirjutatud. Tar-
vitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

Väljaandja: Kaitseleidu peastaap. Vastutav toimetaja: kol.-lt. J. Maide. Tegev toimetaja: L. Sõerd.

Kas ehk ei jatkuks juba...

V. Negro.

Eesti ajakirjandus on viimaste nädalate jooksul peaaegu üksmeelselt tulnud otsusele, et elame parlamentarismi kriisi ajajärgus, et oleme oma riigi juhtimises jõudnud sinna, kust enam ei tohiks astuda edasi endises suunas, kui me ei taha viia oma riiklust hävinemisele, kogu maailmale anda tunnistuse, et me polnud veel küpsed käima iseseisvat rada, iseriikluse teed.

Sama küsimust on käsitanud meie õigus-teadlaste päev. Üksmeelselt, välja arvatud eraadvokaat Jõeäär, on kinnitatud seal sedasama, on otsitud teid ummikust väljapääsmiseks, võimatuks muutunud olukorra parandamiseks.

Täis pettumust meie parlamentarismi senise arenemise kohta on mitmed nimekamad ja kandvamad jõud meie poliitikailmast lahkunud, „sest nad ei taha teha tööd siis, kui nad on veendunud, et see ei saa kanda mingit vilja“. Astudes kõrvale tahavad nad rakendada oma jõud tekkinud õhkkonna tervendamisele, kuni kujuneb uus võimalus positiivse töö tegemiseks.

Kuna seisukohavõtmine parlamentarismi kriisi küsimuses meie avalikus arvamises ja seltskonnas on olnud peaaegu täiesti üksmeel-

ne, siis oleks tohtinud loota, et eelolevatele riigikogu valimistele minnes meie poliitilised erakonnad oleksid otsinud oma kihutustöö juhtlauseid just sellelt alalt, oleksid astunud rahva ette teesidega, mis sisaldaksid nende arvamisi ja ettepanekuid riigi juhtimise aparadi tervendamiseks, riikliku elu parandamiseks ja iseriikluse kindlustamiseks.

Kuid ei midagi seesugust.

Hoopis selle vastu. Valimiseelne kihutustöö on muutunud kõige jõledamaks üksteise materdamiseks, teise erakonna juhtivate tegelaste poriga ülepildumiseks. Üksteise süüdistamised on käesolevate valimiste juures võtnud isegi ilme, millist nad seni veel kunagi pole kannud. Meie seni üldises lugupidamises seisnud juhtivaid tegelasi on hakatud vastamisi süüdistama sääraustes asjades, milles seni veel ühtki nimekamat kodanikku valimiseelse kihutustöö mõlus pole julgetud süüdistada — meie rahva ja meie iseseisvusmõtte äraandmises.

Või kuidas seda nimetada teisiti, kui A. Andersoni avalikult nimetatakse kommu-

nistlikuks ja J. Tõnisoni — saksasõbrali-seks okupatsiooni tegelaseks.

Rängemat süüdistust tõsta avalikus elus tegutsevate isikute vastu on raske.

Kuhu jõuame nõnda? —

Kust võetakse see julgus, astuda isikute ette, kellele võlgname tänu nende suurte teene-te eest meie iseriikluse loomisel, ja paisata nei-le näkku säärane süüdistus?!

Kuidas sõandame näit. J. Tõnisoni kohta avaldada väidet, et ta on tegutsenud teadlikult Eesti rahva huvide vastu? Kas oleme siis tõesti hoopis unustanud ta seni-sed, meie rahva silmade eest mööda veernud elupäevad? Kas on hoopis kustunud meie mee-lest selle mehe senised teod, kes aastakümneid on kasvatavalt mõjutanud meie rahva isetead-vuse arendamist, töötanud eestluse mõtte süvendamisel, kes on pidanud kannatama selle oma tegevuse eest Vene tsaaririigi vanglais, kaotama oma kodanikuõigused, võtma vastu hoope ja peksu V. Kingissepa käsilasil, keda Balti saksiased kartsid kui tuld, peaaegu veel enamgi kui K. Pätsi, kelle nad olid suutnud teha kahjutuks, paigutades ta okupatsioonivõi-mude kaasabil kontsentratsioonlaagrisse vangi.

Ja A. A. Anderkopp. — Kust võtame en-dale südame juba üle kümne aasta Eesti avali-kus elus silmapaistval kohal seisnud mehe koh-ta öelda, et ta on olnud kommunistlik tegelane — seega siis meie iseriikluse vaenlane.

Kuhu jõuame nõnda? —

Kas ehk ei jatkuks juba neist inetusist? Kas see on iseteadvate, en-dast lugupidavate meeste viis? Kas me ei peaks jääma hetkeks seisatama, endaga aru pidama ja otsima endas oma seesmist mina, mis kipub lämbuma kurjuse ja kadeduse koo-resse?

Alles kümne aasta eest võitlesime kange-laslikult, õlg õla vastu toetatud, oma rahva pa-

rema tuleviku, oma iseseisvuse eest. Tõime suuri ohvreid nii majanduslikult kui ka oma südame verrega. Olime rahvaks, kelle kangelas-likku heitlust ja vabadusearmastust ja see s-mist ühtlust imetles kogu Euroopa. Aga nüüd?! —

Need suured ohvrid, mis on kannud meie rahvas, need tuhanded hauakünkad, millele all puhkavad oma igavest und meie parimad pojad, need kannatused ja haavad, mis said osaks meie rahvaliidmeile, kas on need meelest unu-nenud?

Need kohustavad meid.

Need tuletagu meile meele meie kohustusi oma riigi vastu, nad olgu meile pühaduseks, ja ärgem häbistagem neid oma inetu, südametü ja tundmatu teguviisiga, mis võib viia hävimi-sele kõik, mis seni oleme saavutanud head ja positiivset.

Endast lugupidav isik ei saa hakkama sel-lega, et ta läheb teist süüdistama põhjen-damatult ja kaalumatult, sest sellega alandab ta ka iseenda väärtuse.

Seesmiselt vaba ja iseseisev isik sammub kindlameelselt oma rada ja ei vaja teiste halvastegemist enda isiku esiletõstmiseks.

Aateliselt võitlev isik võitleb ausasti ja kultuuriliste abinõudega oma aadete eest, olles selles veendumuses, et kui tema aade ületab kõik teised, siis see ükskord ikkagi pääseb võidule, olgu ta vastaste võitlusvõtted nii viletsad kui tahes.

Rahva liige, kes tahab, et peetakse lugu tema rahvast, ei musta ega määri oma kaas-venna nime, kuigi see kaasvend peaks kuulu-ma ta poliitiliste vastaste hulka, sest ta teab, et sellega tumestab ta ka iseenda kui sama rahva liikme nime.

Need olgu alused, millel tahame võidelda igauks oma töökspidamiste eest.

Need ja ei mingid muud!

Et surgimus in vindictam...

Kohiseb südaööl puis, taevas on kuutu.
Nõlvakul lumeveest niiskel öine tuul.
Kuula, mis hääled need — haldjad kas töös —
praksub oks, kinkudel sammude tõte.
Midagi õhus, otsekui salamõte —
hääletud hüüded, ootus tumedas öös...
Kaugele üle maa ärkamist suurta
kannab jürikuu tuul.

Ja näe! Tuluke vilgub öös, virvendab, kasvab —
mustjasse laotusse kingult leegitseb loit.
Kauguses teine — seal kolmas. — Mäeküljel mehi,
läigivad tapperid, kõliseb odade raud
(peidust nüüd võetud, isade pärandus need),
ruttavad sammud. Mäeküljele voolab mehi —
hõbepea vanake, lapselaps — noori ja vanu,
silmsil neil ühine loit.

Vaja ei sõnu: leek juba kuulutab tundi,
mida oodanud ammugi isade maa.
Tõuse, Rääveli, tõuse, Viru ja Harju!
Küllalt ju kestnud isamaa kannatav lein...
Elu või surm, aga jõuetu alistus — ei!
Rahu leidku manalas vaprate varjud...
Ülesse, maarahvas! Isade maa olgu meie,
meie ja lastegi maa!

„Meister*), meie oleme sulle kaevanud oma häda
ja raskusi ja ülekohut, mida oleme kannatanud
rüütlite ja aadli käest;

ajast, mil raudriide vastu murdus isade oda,
õigus kadunud, maad aina veri ujutanud,
naised ja lapsedki riisunud käest,
rüvetatud me koda...

Ennem tahame, tõesti, kõik surra
kui niiviisi hävitatud saada —
täis me kannatusmõõt!

Vaba rahva parem las sõjamõll murrab
kui et ta alanduses leinab isamaada!
Võitluses nüüd otsustab moork,
kas elada meil või surra,

ning tõuseme kättetasuks!
Meie laste, meie tütarde häbi
ja vanemate vere eest
vastust teil tuleb anda!
Jõuab randa pea hõimudegi abi,
maa tõuseb kui üks mees —
relva haarab, kes jõuab kanda...“

Mähib kodumaa pinda punane udu,
aeglaselt uduvööst ujub ülesse päike...
Punase elumahlaga joodetud nurm
kannab uut elu, täide läheb ammune lootus.
Au neile, püüdnud kes väärata saatust,
au neile vapraite, osaks kel kangelassurm!
Nende vaim vatvamas poegade vaba kodu —
vaba on maa, meri, päike!

R. Kalaja.

*) Allakriptsutatud read on võetud Eesti kuningate kõnest (Wigand von Marburgi kroonikast dr. J. Luiga tõlkes), peetud 4. mail 1343. a. Paide lossis, kuhu ordumeister meelitas eestlaste juhid läbirääkimiste ettekäändel. Kuningad ja nende kolm kaaslast tapeti piinamisel, kroonika teatel raiuti nad tükkideks.

Mälestagem jüripäeval vaikes leinas vanade eestlaste kangelastegusid!

Jüriöö sündub Tallinna ligikal Sõjamäel tuled. Loodetavasti süütab neid ka teisteski kohtades kodusmaal — meie esivanemate mälestuseks, kes sel ööl tegid viimse katse murda orjusahelat.

Kui leegitsevad tuled heidavad kuma kevadisele mustsinisele taevale, siis tuletame meele, et ligi kuus sada aastat tagasi loitsid üle maa tuled, mis kutsusid mehi sõjasõidule, otsustavale võitlusele vabaduse eest. Ei ole meie esivanemate süü, et meie poolt nüüd süüdatavad tuled on leinatuled: meie esivanemad andsid kallima, mis neil anda oli — oma elu. Kui kohumaa mulla nõrgunud veri seekord ei vänd lunastushinnaks vabadusele, siis selles on süüdi olud.

Jüripäev on meil saamas rahvuslikuks pühaks. Rohkem kui harilik äripäev on jüripäev rahvale ka senigi olnud. Kuid alles nüüd, kui me võime ajalugu näha nii, nagu ta tõeliselt oli, ja mitte nii, nagu seda võõrad meile seni peale sundisid, mõistame jüriöö suurt tähtsust kuuesaja aasta eest.

Öeldakse: „Rahvas, kes ei austa oma kangelaste mälestust, ei ole väärt oma kangelasi. Jüriöö vastuhakkamine 1343. aastal oli kogu rahva kangelastegu, kui võtta arvesse rõhumist, mille all tuli teha ettevalmistusi.

Tallinna all leidis aset selle vabadusvõitluse traagilisem sündmus, „mässajate“ eestlaste raske liüasamine. Kus kohal oli lahing? — Seda selgitama läks 1926. a. augustikuu ühel pühapäeval hallpea ajaloolane A. Põrk paari noormehe saatel.

Poole tunni tee Tallinnast, Lasnamäe kõrgel pae-seljandikul asub Sõjamägi. Kuigi sakslased olid osanud selle moonutada „seamäeks“, ei ole raske seal leida lahinguplatsi, millel Tallinna piirama tulnud eestlaste ja Saksa rüütlite vahel löödi äge lahing.

Kõrgeim koht Sõjamäel, Tapamägi (rahvasuus moondunud „Tapumäeks“), on ühtlasi ka kõrgeim koht kogu Tallinna ümbruses. Siit on näha Ülemiste järvi ja Tallinn paistab kui peopesal. Tapamägi oli tähtsaim koht selles ajaloolises lahingus, kuigi tolmunud arhiivides on andmeid, et lahingtegevus on ulatunud kuni praeguse Tallinna majadepiirini, Lasnamäe

nõlva all oleva praegu Põhja paberi- ja puupapivabriku asukohani.

Nüüd kerkivad Sõjamäel tammed. Kaitseleit, kaitseväge, vigastatud sõjamehed, koolid ja noorsoo organisatsioonid tulevad siia iga aasta jüripäeval, et istutada tammi. Pioneerid lõhuvad lõhkeainetega auke paekivvi ja sinna istutatakse tammed. Ligi kolmkümmend tamme kasvab siin juba, küll traagiliselt hukkunud Eesti kuningate mälestuseks, küll kaitsevägeosade nimepuudena. Iga aasta tuleb neid juure, iga aasta sirutavad nad juure kaugemale paekivi pragudesse. Kord miihiseb siin tammik, laudades uneharu vabadusvõitlejatele.

Varsti süütab jüriöö tuled... Vaatame sel puhul tagasi aastasade hämarusse ja tutvume meie rahva ajaloo ühe traagilisema momendiga, jüriöö mässuga. Üksikasjad meie esivanemate seekordsest vabadusvõitlusest on meile päästmatult kadunud. Nende üle on aeg laotanud oma varjava liniku. Kasutata on meil ainult meie vaenlaste ajalookirjutajate märkused, mis püüavad meie esivanemaid näidata võimalikult halvas valguses. Kuid siit, ridade vahelt, kuuleme siiski ka rõhutud rahva häda ja leiame tõendusid nende meeleheitlikust vahvusest.

Ligi seitsmekümneaastase võitluse järele lõpetasid sakslased eestlaste allaheitmise mandril 1224. a. ja saartel 1227. aastal. Kuid vastupanuvaim eestlastes pole murtud. Nad püüavad sakslasi nõrgendada kõigi abinõudega. Kui sakslased ida poole tungides sunnivad eestlastest abivägesid tulema kaasa, siis Peipsi jääl kokku puutudes Vene vürsti Aleksander Nevskiga eestlased jäätavad rüütlite väe tiiva kaitseta ja rüütlid saavad kõvasti liüa.

1236. aastal võtab mõõgavennaste ordumeister Volkwin sõjakäigu ette leedulaste vastu. Eestlased tulevad sundimata kaasa. 22. septembril satuvad rüütlid Saule jõel kokku leedulaste varitseva väega. Eestlased ei tõsta jälle tapperit leedulaste kui endiste liitlaste vastu. Nad tõrguvad lahingust osa võtmast. Ordumeistri Volkwini seisukord on kriitiline. Ta ratsutab eestlaste väe juure ja ütleb: „Nüüd on tähtis

võitlus lahinguväljal ja kõik meie au oleneb sellest lahingust. Saame leedulased raiuda maha, siis võime ratsutada jälle uhkelt kodu poole.“

Kuid eestlased vastavad: „Meie ei taha siin sõdida!“ Nad on arvestanud õieti: sakslased saavad haledasti lüüa ja ka ordumeister Volkwin, eestlaste vana rõhujat, jääb surnuna lahinguväljale.

Kuid kokkusulanud mõõgavennaste ordu ühineb Palestiinast Preisimaale tulnud Saksa ehk Teutoni orduga ja saab värsket jõudu juure. Algas maarahva ennenägematu rõhumine. Kurelased, Kuramaal elav eestlaste sugurahvas, hävitatakse pea täielikult.

Ristiusu toojate raske ike läks rahvale lõppeks väljakannatamatuks. Kõikjale ehitatakse kantse ja eestlased peavad ise kandma kokku kive oma vangitornide jaoks. Ajalookirjutaja Wigand von Marburg iseloomustab seda aega: „Rõhujate jultumus läks nii kaugele, et nad häbistasid isegi eestlaste naisi ning vägistasid nende tütreid, võtsid ära nende vara ja käisid nendega ümber kui orjadega.“

Viimse pääseteena jääb eestlastel üle hakata vastu ja sakslaste ike raputada maha. Välised olud selleks on soodsad, sest on loota abi teistest maadest. Leedus on parajasti pääsnud valitsema ristiusu vastane vürst Keynstut ja Pihkvas on võimul orduvastane Leedu vürst Algird. Seega on loota aktiivset toetust lõuna ja ida poolt.

Astutakse läbirääkimistesse nende maadega, muidugi suure saladuse katte all. Pealetungi kava järel peavad löögid langema orduvõimu kõigi tähtsamate keskkoha vastu, mis on ühenduses Riia, Võnnu ja Otepäega. Väljaastumine Põhja-Eestis jäi eestlaste hoole. Preisiordu ja ristisõitjate appitulemist rüütlitele pidid takistama leedulased lõunast, keda toetama pidid ka saarlased. Viimaste hooleks jäi peale selle väljaastumine Riia all ja Toreida ümbruskonnas, nagu see olnud juba Lembitu päevilgi. Võnnu alla ja sealt

edasi Riiga tungimine pidi sündima Otepää kaudu eestlaste ja pihkvalaste ühisel jõul.

Eesti-Vene-Leedu kavatsustest said teada sakslased, kes pidasid endal suure karja nuuskureid ja otsisid rahva keskest äraandjaid. Ordumeister Dreylöven laseb 1342. a. venelaste vastu kiires korras ehitada üles Vastseliina ja Marienburgi lossid. Kui kindlustused valmis, tahab Dreylöven vastuhakkamisest jõuda ette ja võtab 1342. aasta suvel ise ette sõjakäigu venelaste vastu, et neid üksikult lüüa enne eestlastega ühinemist. Rüütlid piiravad ümber Isborski kindluse, kuid ei jõua siit edasi.

Ordumeistri varajane väljaastumine kiirustas ka eestlasi. Vastuhakkamine oli määratud 1. maiks 1343. a., kuid muutunud olukorra tõttu eestlased alustasid sõjategevuse oma orjastajate vastu juba jüripäeva ööl, 22.—23. aprillil.

Liikumine hakkas peale Harjumaal ja siit läks Läänemaale. Ajalookirjutaja Hoenecke kirjutab selle kohta: Eestlastel oli kallaletungi märgiks tuli. Ühel kõrgemal mäekünkal asuv maja süüdati põlema. Kuigi sakslased aimasid vastuhakkamist, tuli see neile siiski ootamata, eriti just enne esialgset tähtpäeva väljaastumise tõttu.

Tulekuma valgustas kogu taeva. Vihased eestlased tungisid relvastatult kallale rüütlite mõisatele. Kõik, kes olid Saksa verest, pidid surema. Kuna Padise klooster oli üks sakslaste toetuspunkt, süüdati see põlema ja 28 munku löödi maha.

Suur hulk ristirüütleid sai surma, osa aga suutis pogeneda ja otsida varju kindlustos. Eestlaste käest pääsnud sakslased koondusid Tallinna.

Siis valisid eestlased endale 4 kuningat. Need olid talupojad, kes olid näidanud oma osavust relva käsitamises ja väe juhtimises. Mis olid nende nimed, sellest ajalookirjutajad vaikivad. Kuningad ehiti kullatud

Pärjapanek Harju kaitseliitlaste poolt Tasuja isa hauale „Tasuja tammede“ all.

SUURE-JAANI. KUJUR PROF. ADAMSON
ÜHES J. LAIDONER'IGA

Mälestussammas vabadussõjas langenutele Suure-Jaanis.

kannustega, kroonidega ja vöödega, mis oli nende kuninglik ehe.

Valitud kuningad läksid väega Tallinna alla. Eestlasi oli ligi 10.000 meest ja rüütlite väiksemad vastuhakkamised löödi kerge vaevaga tagasi. Tallinn aga oli raske vallutada. Endistest kibedatest kogemustest eestlased teadsid, et uute rüütlisalkade appitulekul sakslastele nad ei jõua maal valitsust kaua enda käes hoida, ja saatsid abipalve Turu vogtidele, lubades Tallinna linna anda rootslastele. Vogt lubas tulla Eestisse suure väega.

Mõni päev pärast harjulasi tungisid oma rõhujatele kallale ka läänelased ja löid maha 1800 sakslast, piirates sisse Haapsalu lossi. Idas ja põhjas olid eestlased ja venelased pannud veerema vaenuvankri, nüüd algasid kokkulepitud kava järele tegevust ka leedulased. Kuningas Keynstut ühes oma venna Algirdiga viib oma väed üle Düünajõe Lennevardenisse. Sinna piirkonda jäävad leedulased ootama eestlaste ja venelaste operatsioonide arenemist, nimelt venelaste lähenemist Otepää ja Võnnu poole.

Eestlaste vägi seisib aga Tallinna all. Teated

vastuhakkamisest jõudsid ordumeistrini ja kohe saatis ta eestlaste juure orduvenna, kes oskas Eesti keelt ja eestlaste juures oli tuntud usaldusväärse mehena. Ordumeister teatas, ta tulevat pühapäeval peale püha ristipäeva, s. o. 4. mail, Paidesse. Eestlased saatku sinna oma saatkond. Ordumeister tahtvat saada teada, mis oli mässu tõstmise põhjuseks, ja kui sakslased osutuvad süüdlasteks, siis tahtvat ta „hoolega püüda, et kõik asjad jälle pöörduksid heaks.“

Siin tegid eestlased taktilise vea. Selle asemel, et saavutatud edu arendada ja kasutada, läksid kuningad kolme kannupoisi saatel Paidesse, kuna sõjavägi jäi Tallinna alla äraootavasse seisukorda.

Paide sündmusi kirjeldab ajalookirjutaja Hoenecke järgmiselt: Ordumeister küsis eestlatelt, miks nad siis ometi sakslasi, noori ja vanu, nii armutult on tapnud ja surnuks löönud. Üks Eesti kuningaist vastas: „Meid on nii kaua piinatud ja vaevatud, et me seda enam välja ei suutnud kannatada.“ Meister küsis jällegi: „Miks olete vaesed mungad Paidises surnuks löönud?“ Eestlased vastasid: „Neil oli küllalt süüdi ja kui oleks sõjas maha löönud kõik sakslased, siis võime pidanud seegi surema.“

Ordumeister vastas, et ta ei või jätta karistamata neid, kes on saanud valmis säärase teoga, mida pole veel olnud kuulda maailma algusest peale. Kuningad jäägu siia, kuni ta ise läheb eestlasi karistama.

Kui kuningad seda kuulsid, said nad vihaseks ja nõudsid: „Laske meid oma väe juure ja lubage meil katsuda oma õnne nii hästi kui see on võimalik. Kui me oleme sõjas maha löönud kõik sakslased, siis võime auga surra.“

See jutuajamine sündis Paide raekojas. Ordumeister läks välja, käskides Järva vogtil pidada kinni eestlaste kuningaid. Teades, et ordumeister läheb rüütlitega ootamatult peale Tallinna all olevale väele, ei leidnud lõksu meelitatud kuningad enam muud pääseteed kui end läbi raiuda või auga surra. Üks kuningaist juhtis oma mõõgahoobid vogtile, kuid vogti kannupoiss hüppas oma isanda ette ja sai rinnast ja käest raskesti haavata. Eestlaste kuningad ja nende kannupoisid jäid rüütlite ülevõimule varsti alla ja nad raiuti tükkideks.

Nii langesid eestlaste peajuhid ja Dreylöven oma rüütlitega ruttas Tallinna poole, kus eestlaste malev asjatult ootas oma juhte. Kimmola all on sakslastel esimesed kokkupõrked eestlaste salkadega, kes aga eest ära taganevad. Suurem lahing tuleb Kannevere rabas, kus langeb 1600 eestlast. Sealt läheb ordumeister oma vägedega Tallinna poole.

Pealahing tuleb Sõjamäel. Rüütlid tungivad eestlastele kallale mitmelt poolt. Siin langeb eestlasi 3000 meest, teised taganevad, leides varju metsades ja soodes.

Võitluse ägedust kirjeldab ajalookirjutaja järgmiselt: „Kui taplus oli lõppenud, tuli Tallinna linnast hulk inimesi surnuid vaatama, nende hulgas oli üks kodanik, kes tuli ka surnute hulka; seal tormas üks eestlane üles, oli alasti ja oleks kodaniku hukanud, aga seda märkas üks rüütel, kihutas ratsa juure ja löi eestlase lõplikult maha.“

Sõjamäe lahing oli 14. mail ja seega oli eestlaste peajõud murtud. Sakslased korraldavad hirmsa verepulma. Kes eestlastest kätte saadakse, surmatakse hirmsate piinamiste saatel. Liig hilja, nimelt 18. mail Viiburist ja 19. mail Turust, jõuavad Tallinna alla Rootsi laevad abivägedega. Kuna eestlaste peajõud on purustatud, ei jää rootslastel muud üle kui teha rahu Tallinna komtuuriks nimetatud Goswin von Herkega ja sõita tagasi.

Sel ajal, kui sakslased jõudsid Tallinna alla, ühinesid Eesti väeosad lõunas venelastega ja liikusid lõuna poole, et ühineda leedulastega. Seda püüdsid ordumehed takistada. Otepääs asuva Tartu piiskopi väe juhataja Johann Üxküll kutsus käskjala-talupoja kaudu Tarvastu vogti appi, kuid käskjalg ei vlnud kirja kätte. Kirepäs olevate ordu väeosade ülemjuhataja Dietrich von Rambow suunis oma väed pihkvalaste vastu, kuna Riia piiskopi väeosa juhataja Johann von Levenvalde ja Kursi komtuur J. de Vitte töötasid ühe lipu all oma eriülesande kallal, võideldes põhja poolt tulevate eestlaste vastu. Põhja-Eestist toodi Tallinna alt vabanenud rüütlid kiires korras Lõuna-Eestisse ja siin tungiti kallale Eesti-Vene vägedele. Sakslastel ei õnnestunud neid vägesid hävitada, nad murdsid rüütlitest läbi ja taganesid üle Vastseliina Venemaale.

Levenvalde ja Vitte langesid lahingus. Eesti väeosad, kes taganesid ühes pihkvalastega Venemaale, pääsesid väikeste kaotustega.

Kuna eestlastel ja venelastel võitlus sakslaste vastu äpardus, ei jäänud ka leedulastel muud üle kui pöörduda koju tagasi, sest Isborski ära võttes avanes Dreylõvenil tee Leedu vägede seljataha Düüna poole. Seljatagant ähvardav hädaoht sundis leedulasi pöörduma tagasi oma maale.

Sel ajal, kui mandril vabadusvõitlus ähvardas, tõusid rõhujate vastu üles ka saarlased. Jakobipäeva õhtul 1343. a. löid saarlased maha kõik kättejuhtuvad sakslased, uputasid preestrid jökke ja liksid sõjaväega Põide lossi ette. Vogt ei jõua lossi kaitsta ja ta püüab saarlastelt saada vaba läbipääsu, mille eest lubab lossi anda võitluseta saarlaste kätte. Kuid saarlased pidasid meeles, mis sakslased olid teinud nendega 44 aastat tagasi sama Põide kantsi ees, samuti oli neile toodud ka teade sellest, kuidas eestlaste neli kuningat olid meelitatud Paide lossi ja seal äraandlikult tapetud. Niipea kui lossi väravad avati, hävitasid saarlased kõik lossis viibivad sakslased.

Ordumeister Dreylõven ei pääse suvel üle mere, et minna saarlasi karistama ja „vaigistama“. Kuni külm tegi merele jääsilda, ordumeister oli ametis eest-

Eestlaste kuningad langesid Paides ordurüütlite toore vägivalla ohvriks.

laste vabaduspüüete lõpliku väljakitkumisega. Sakslaste selleaegne retsept oli selleks lihtne: võimalikult palju tappa maha!

Abi saamiseks saadeti vogt Stecke Järva konvendist Preisi ülemmeistri juure. Sealt saadeti Baltimaile ligi 10.000 meest kõige parema varustusega. Juhtisid väge Strassburgi komtuur Heinrich von Dusmer ja komtuur Johan Nothafft. Liivi ordumeister jagas väe kolme ossa, võttes ühe osa endale, kuma teised osad paigutati Riiga, Viljandi kantsi ja Paidesse.

Pärast mardipäeva algas siis kogu mandril jaht eestlaste elu peale. Rüütlite salgad ratsutasid mööda maad, süüdates külad põlema ja tappes maha iga inimese, kes juhtus vastu. Ajalookirjutaja imestab, et „heast korraldusest“ hoolimata eestlasi siiski veel ellu jäänud, sest osa saanud põgeneda külmast ajast hoolimata varjule metsadesse ja soodesse.

Kui harjulased olid tapetud, pöördus ordumeister oma rüütlitega Saaremaa poole, sest külm oli mere katnud jääga. Saarlased olid Maapensaare maalinna Pammo metsas teinud kindlaks ja sinna oli sakslaste eest varjule põgenenud üle kümnetuhande hinge saarlasi.

Sakslastel läks korda kiskuda maha osa maalinna palkidest kaitseseinu ja tungida linna, kus pandi toime hirmus veresaun. Tapeti ligi 9000 saarlast.

Vastavalt varem kokku lepitud kavale olid ka saarlased valinud endale kuninga, kellegi Wesse nimelise mehe. Maapensaare maalinnas sattus Wesse sisetungivate raudrüütlite kätte. Pärast seda, kui teda oli teotatud, seoti ta köitega kõvasti kinni ja poodi *tiinarnukke* pidi üles, teda surnuks püüates.

Maapensaare linna veresaun aga ei murdnud saar-

laste visa vastupanu ja nad tõstsid uuesti mässu, nii et ordumeister pidi kaks aastat hiljem võtma ette uue „rahustamiskäigu“ Saaremaale. Saarlased olid Maapensaare linna uuesti kindlustanud, kuid et raudrüütlid tulid veebruarikuus ja üle kinnikulmanud soo oleksid kergesti pääsenud maalinnale juure, ei läinudki saarlased enam linna, kartes kahe aasta eest olnud veresauna kordumist. Ordumeistri väed süütasid ja tapsid 8 päeva, siis võtsid hulga pantvange ja läksid minema. Ellujäänud saarlased pidid oma relvad tooma Lihula piiskopile, kiskuma maha oma vägeva kindluse Maapensaare Pammo metsas ja ordumeistrile ning Saaremaa piiskopile ehitama tugeva kindluse-lossi.

Jüriöö vabadusvõitlus oli eestlaste viimne suurejoonelisem katse raputada maha võõraste rõhujate ike. Terve rida saatuslikke asjaolusid oli eestlaste vastu, nii et nad kaotasid selle võitluse. Nüüd läks rõhumine järjest tugevamaks. „Jüriöö mässu“ puhul mahapõletatud mõisad pidid eestlased uuesti üles ehitama. Lahingutes ja pärastistes veresaunades langenud eestlaste maad jäid vabaks. See andis sakslastele võimaluse suuri maa-alasid koguda eneste kätte ja asutada uusi mõisaid. Jälle olid eestlased need, kes kandsid ehitamise raske koorma.

Seni ei olnud eestlane ori, kuid juba 1424. aastast leiame Valgas peetud maapäeva protokollist ametlikke otsusi „pärisorjade kohta, kes seaduse järele ja ausal viisil ostetud“. Endine vaba inimene oli nüüd muutunud müüdavaks asjaks.

Rahvalt riisuti vabadus, kuid jäi see, mida võtta ei saanud keegi — v a b a d u s i h a. See aitas kümnekonna aasta eest rahval viia lõpule selle, mis kuuesaja aasta eest jäi pooleli — vabadusvõitluse.

A.-H. Carli. — Lein.

A. Lepa novell.

I jagu.

Tasa õõtsutab hommikueeline tuul vägevate seedrite, kuuskede ja lehtpuude oksa kaugele Sihote-Alini mägedes, mille ahelikust võimask Amurijõgi on murdunud endale tee läbi.

Väike org uinub hämarikus, kuid kõrged mägede laavad punetavad juba koidupunast.

Läheneb suvepäev, soe ja selge. Vaikseks jääb ka taiga-mets, kohendades end nagu sõdur enne oma ülemuse ilmumist, ja mida ligemale liiguvad esimesed päikesekiired, seda tõsisemaks jääb taiga, laotades laiaili end iga ilmakaare poole, kattes orge ja mägesid.

Seal puudutavad esimesed päikesekiired puude latvu, sõbralikult kummardub taiga päikese poole ja tuhandehääleline sosin tõuseb ta rinnust, sosin, mida mõistab ainult ta ise. Hoolikalt raputab ta endalt ööpisarad ja need langevad kastena, hõljuvad uuesti õhku, tõtates vastu päikesele, nagu tahaksid nad jutustada temale — kuidas kurtis taiga öösel, kui ei olnud päikest! Ja miriadid neid ööpisaraid tumestasid heleda päikese kurbuseloarina möödaläinud mälestustest. Kuid mängeldes lahutas päike selle pilvekese, naeratas soojasti ja ergutavalt kõigile oma kõrgelt troonilt ja — uuesti ärkas elu taigas, ilus, selge nagu päike ise.

Väikese jõekese kaldal ilusal metsalagendikul seisab üksik onni. Usaldavalt asetab ta enda hiiglasseedrite kaitse alla ja nende varjus ei karda ta ei talve külmi ega põletavaid päikese kiiri: nagu truud vahid sirutavad need hiilgapuud oma laiad oksad selle majakese üle, peletades päeva kuumuse. Metssirelid ja jasmiiinid täidavad õhku magusa lõhnaga, ilustades onnikese seinu õitekobaratega. Vesi jõekeses langeb kiviilt kivile, sulise rõõmsalt, lauldes oma ühetoonilist, kuid kunagi mitte tüütavat laulu lõpmatusest.

Rahu ja vaikus hõljuvad selle lihtsa looduse nurgakese kohal ja õnn näib olevat pununud siia endale kindla pesa, siia, metsa, kaugele inimestest...

Päike tõuseb juba üle metsa latvade ja ta kiired, läbistades sirelipõõsaid, tungivad läbi lahtise akna ja hakkavad vallatult mängima onni siseseintel. Üks neist kelmidest poeb magaja inimese silmaripsmete alla ja sunnib magaja panema käe silmade ette, kuid kelm kiir leiab sõrmede vahelt praokse ja kōiditab veel tugevamalt silmalauge... Pahandatult pöörab magaja enda näoga seina poole, kuid pole nii kerge sellest vallatust päikesekiirest saada lahti: ta surub oma palavab huuled magaja paljale kaelale ja tahtmatult paiskab magaja teki, istub aseme servale, hõõrudes ja kaitstes silmi palava päikese eest.

Tuba oli täis sirelilõhna ja heledat valgust; see pani inimese naeratama, ta tõusis, sirutas käed kaela taha ja astus akna alla. Kõik oli siin värkse. elustav, ärritav, ... need lillede kobarad veel läikivate kaste tilkadega, rohi, kus sätendasid kastesed ämblikuvõrgud, puud oma lihavate lehtedega, — kõik see surus mehe rinnast sügava ohke, milles peitusid sõnad: kui tore! kui ilus! ja kiiresti astus ta uksest välja.

Ei jõudnud ta kolme sammugi trepist eemale, kui jõe poolt heleda kilkamisega ja vallatute hüpetega jooksis ta juure eht Siberi „laika“ ja tehes salto-mortale üle väikese sirelipõõsa kargas ta oma peremehe rinnale, limpsates keelega mehe huuli. Sõbralikult pahandades tõukas mees ta eemale, kuid koera naljakad hüpped, rõõmus meeoleolu olid nii külgehakkavad, et mees koeraga võidu pistis jooksmata jõe poole, kus ta igal hommikul suples. Koer jõudis kilgates ette ja hakkas sahistama kõrkjapuhmastes, äratades laisku pardipoegi. Mees vabastas enda öopesust ja hüppas vette; vallatult, täis eluenergiat, ujus ta kalda teisele poole; seda nähes hüppas ka koer vette ja pentsikult oma koonu veepinnal ülal hoides püüdis ta jõuda oma peremehele järele. Sel silmapilgul tõusis kõrkjaist lendu part ja koer pööris ujudes tema poole. Olles ise niisama vallatus meeolus ujus mees oma sõbrale appi ja nüüd kostsid kõrkjatest puristamine, veesulid, partide prääksumine, kes nii viisakuseta oma unest üles äratati ja nüüd põgliku kisaga lendu tõusid. Paar korda surus peremees naljatades koera koonu vee alla, ajades sellega nurja kõik koera tõsised plaanid pardipoegade suhtes... Nähes, et niimoodi kuidagi parti ei saa kinni, kui peremees ise meelega teeb suurt lärmi ja kisa, sai koera jahiinstinkt haavatud, ta pööris ümber ja ujus kiiresti kaldale, heites kadeda pilke kõrkjapuhmastele. Peagi tuli ka peremees veest välja ja nüüd ruttasid mõlemad joostes ja vallatust tehes onnikese juure tagasi.

Kui oli jõudnud paar klaasi kiiresti valmistatud hommikukohvi ja koerale ka antud ta eine. — tõmbas mees endale selga lihtsa taiga-ülrikonna, viskas püssi õlale ja sammus jõe ääre, kus tal lebas kerge, haavapuust väljatahutud lootsik. Lootsik lükati vette ja mees juhtis ta allavt; koer aga seisis lootsiku ninas ja vahtis teraselt mõlemaid jõe kaldaid.

Nii sõideti versta 3 allavett, kuid kui mehe kõrvu hakkas kostma tume kohin, — juhtis ta lootsiku ettevaatlikult pahema kalda ligidale, et mitte saada koset alla viidud. Peagi pööris lootsik üht väikest jõeharu mööda ülespoole ja sõudes umbes pool versta vastu voolu juhtis mees oma sõiduriista kaldale, tõmbas selle

kuivale ja sammus koera saatel ühe väikese „balagani“ (tillukene taiga hütike) poole, mis oli varjul kalda õõnsuses.

Hurtsikust tõi mees välja labida ja kirka, sammus mõnikümmend sülda veel jõekallast mööda üles, aetas siis püssi kõrge jõekalda najale ja pugesi läbi väikese avause oma tööriistadega kalda ääre alla... Peagi kostsid sealt tumedad kirve mürtsud ja kivide ragin vastu labidat. Umbes poole tunni pärast ilmus mees jällegi päevavalgele, kandes käte vahel suurt puust kaussi (lotok), mis oli täidetud kivirihega, ja sammus alla jõe ääre; seal surus ta kausi vee alla ja hakkas liiva ja kivi prügi läbi pesema. Peagi oli kausi põhjas ainult veel kord musta rauaiha (Schlicht), milles sätendasid üksikud kullaterad, ühed väikesed, teravad kui nõelad, teised „lutika“ taolised — suured. Rahulolev muigatus libises üle mehe näo, kui ta neid terakesi silmitses. Siis raputas ta kulla väikesse karpit ja kadus uuesti kaldast alla...

Päike oli juba alla veeremas, kui mees oma töö lõpetas, riistad pani omni ja sõitis lootsikuga allavett oma — „kodu“ poole tagasi. Jõudes majakese ligi — viskas ta harjunud kombe järele uurivaid pilke ümbrusse, kuid kõik oli korras. Tuppa astudes avas ta ühe salaurka seinapalgi õõnsuses ja tõi sealt plekkkarbikese välja. Karp oli kollast kullaliiva peaaegu täis; mees lisas ka oma tänase „päevapalga“ sinna juure, kõigutas rahulolevalt karpit käe peal — naela kümme! — ja peitis selle jälle endisse urkasse...

Kutsumatud külalised.

Vaevalt oli mees salaurka sulgenud — kui väljas koer valjusti hakkas haukuma... Mees kargas akna juure ja piilus ettevaatlikult välja. Mööda jõekallast sammusid kolm kahtlase väljanägemisega, püssidega relvastatud isikut majakese poole. Mees haaras riiulilt revolvri, libistas selle oma tasku ja asus siis jälle akna juure.

Tulijad olid jäänud seisma, vahtisid maja poole ja pidasid isikeskis aru. Nüüd võis nendes Amuri maakonna hulkur-elanikke mandžusid ära tunda. (Mandžud on Hiina tõugu rahvas, väga kahtlased ja kardetud, kelledele röövimine ja tapmine on igapäevsed asjad.)

Mandžud hakkasid maja poole tulema. Mees pistis käed tasku ja pigistades paremas käes revolvri pära astus ta uksest välja trepile. Mandžud jäid maja ette seisma ja teretasid Hiina-Vene segamurdel. Mees vastas teretusele samas murrakus.

— Noh, kus poole nüüd tee läheb?

„Oh miisamuti, püüdsime kalu ja tahtsime siit otseteed Zeajõe välja minna!“

— Pikk reis küll! Aga kuidas teie kalu saate püüda kui teil ühtki kalapüügiriista pole?

Mehed vahetasid kohmetades pilkusi...

„Jätsime sinna, allapoole, polnud ka midagi saada,“ pomises viimaks üks mandžudest, kes teiste „ninamees“ näis olevat.

„Kas ehk „kapitano“ (nii hüüdsid hiinlased enam haritud venelasi) ei annaks meile midagi süüa, pole ammugi enam ivakest hamba alla saanud?“ küsis ninamees.

— Võib saada kah! vastas mees. — Istuge siia trepi peale, ma toon kohe.

Mandžud kükitasid trepi äärele, püsse põlvede vahele paigutades. Peagi ilmus mees ja aetas mandžude ette suure tüki kuivatatud põdraliha.

— Soo, siin on, mis mul on, — sööge!

Mandžud asusid suure õhinaga lihatusi kallale, vahetasid seejuures üksteisega pilke.

„Kas kapitano üksinda siin elab?“ küsis ninamees.

— Oh ei! vastas mees, kes seesuguse taiga kavallusega juba harjunud oli, — teised on all jõe ääres, kas teie neid seal ei näinud?

Mandžud ei vastanud midagi.

— Elame siin viiekesi! luuletas mees edasi.

Mandžud vaikisid endiselt ja närisid liha. Hakkas juba videvikuks minema. Mees tundis, et seisukord läheb täbaraks... Mandžud ei mõtelnudki äramineku peale. Nähtavalt hakkasid nad mehe sõnade üle kahtlema ja tahtsid jõuda kindlusele, kas on teisi inimesi veel või ei ole! Mees vilistas paar korda moe pärast, nagu kutsuks ta seltsilisi koju, kuid vastust muidugi ei tulnud, sest mingisuguseid seltsilisi tal ei olnud! Seda hakkasid ka mandžud juba taipama: nende näod muutusid rõõmsamaks ja üks kui teine viskas vahel pilkeliselt silmi mehe peale. Liha oli söödud, kuid mandžud ei mõtelnudki äramineku peale, tirisid riiete räbalate vahelt oma pika varrega Hiina piibud välja ja hakkasid rahulikult neid popsima. Viimaks tõusis ninamees püsti, tammus veidi ühelt jalalt teisele, ütles midagi arusaamatus mandžu keeles teistele ja tahtis ukse kaudu tuppa minna, kuid mees astus uksele ette ja ütles:

— Sisse ei ole tarvis minna!

Mandžu jäi seisatama, vahetas kiirelt pilgu teistega ja tahtis meest uksele kõrvale lükata, kuid tugev tõuge rindu sundis teda trepist alla astuma ja järgmisel silmapilgul läikis mehe käes revolver.

— Nii, nüüd, kulla sõbrad, olete söönud ja — kaduge! ütles mees käskival häälel.

Mandžud jäid vait, ükski ei liigutanud ennast, ainult ninamehe käsi libises märkamatu püssipära poole...

— Noh, kas kuulete! ja revolvri ots tõusis ninamehe näo vastu.

„Kes pärast kolme lugemist mulle kõige lähemal on, saab kuuli pähe.“

Vaikus. Teised mandžud tõusid ka püsti, tehes nagu kohendaksid nad oma riideid, kobasid nende käed aga püssirihmade kallal.

— Kes pärast kolme lugemist mulle kõige lähemal on, saab kuuli pähe! — käratas mees ja sihtis kõige ligema mandžu peale.

Mandžud astusid mõne sammu tagasi, kuid igaüks läks isekülge...

— Üks!..

Mandžud taganesid veelgi kaugemale.

— Kaks!..

Mandžud jooksid põõsaste taha, kuid samal silmapilgul kõlas ka ühe põõsa tagant pauk ja kuul läbis mehe kuue varuka. Mees kihutas paar pauku umbes sinna, kust esimene pauk oli lastud, ja kargas tuppa, ust enese järele kinni lüües.

Seisukord muutus täbaraks. Nüüd olid mandžud kindlad, et ühtki teist inimest läheduses ei ole, ja nende kallaletungi pimeduses võis kindlasti oodata.

Kuid mees polnud ka tänapäev sündinud. See-sugust võimalikku juhtumist oli ta üksi taigas elades juba ammugi ette ära näinud ja ka vastavad abinõud välja mõelnud. Nimelt oli ta enesele sala-väljapääsutee onni põranda alt jõe kaldasse kaevanud... Seal kostis jällegi pauk ja aknaklaasi killud langesid kõlisedes põrandale. Teine kuul plaksatas vastu maja seinu. Mees haaras seinalt Mauseri püssi, tõstis põrandalaua ja libises sealt hääletult alla...

Sammu viiskümmend majakesest eemal põõsa taga lamas üks mandžu ja tõstis parajasti püssi majakese suunas... kuid samal hetkel kerkis ka tema selja tagant jõe kalda varjust mehe pea, kõlas hele Mauseri plaks ja püss mandžu käest langes maha, mees ise viipas valukarjatuses käega, kargas maast ja pani jooksuma... Tema sammumüdinale segas endid ka veel teiste mandžude jooksumüdin... Veel mõni Mauseri plaks pimedasse metsa... ja mees puges põranda alt rahuloleva naeratusega oma tuppa tagasi.

Mandžud olid löödud, kuid kas kauaks?! See hulkurite kari elas ja töötas ühel meel ja mis kolmel korda ei läinud, seda teevad kolmkümmend kindlasti!

Ettevaatuse pärast ei süüdanud mees sel õhtul lampi põlema, vaid istus akna all ja piilus välja pimedusse.

Rahulikule elule oli tulnud lõpp, seda tundis mees väga hästi. Mida juba üks mandžu on üles nuuskinud, sellest teab peagi kogu mandžude suguharu ja varem või hiljem külastavad nad teda uuesti! Tundes hästi taiga elu-olu, oli mehel ka selge, et mitte avalik kallaletung ei ole nii hädaohtlik kui salajane, põõsa tagant! Oli ju selleks taigas alati igasugu võimalusi! Tarvis ainult kannatlikku meelt varitsemiseks ja sellest neil mandžudel puudust ei ole!

Õine kallaletung.

Veel samal ool tassis mees oma hinnalisemad asjad maa alla salateele, kuhu ka ise heitis puhkama. Ka koer lebas samas peremehe jalge juures.

Võis olla keskööaeg, kui koer äkki tasakesi hakkas urisema. Mees kargas istukile, sulges koera suu ja jäi põksuva südamega kuulutama.

Ei midagi, vaikus.

Kuid seal... kostis kerge krabim, tasased praksumised... Kas lõhutakse ust? — Kuid ei! — nagu saiaaks jämedat vihmat vastu katust... Mees roomas maja poole tagasi; praksumine kostis selgemalt... Tuli! Maja põleb!...

Mandžud olid salaja tagasi hiilinud ja oma kättemaksu juba varem teostanud kui seda võis arvata! Kuid meest see ei kohutanud; ka seda võimalust oli ta ette ära näinud: põrandaalune tee oli suletud kahekordse uksega, kaetud mullakorruga ja nii ei olnud tal endal hädaohtu karta. Kuid viha ja põlgus asusid ta hingesse ja kahju oli sellest väikesest majakesest, mida ta ise oma kätega üles oli ehitanud ja kus ta ligi kaks aastat juba oli rahulikult ja ka õnnelikult elanud! — Kollanahalised kuradid! ümises mees omaette ja suurs käed rusikasse, — oodake! See tuleb teile kallis maksma! Teie põletate minu majakese, kuid mina hävitan kogu teie küla ja kaon sinna, kuhu teil, saatanel, enam käiku ei ole! Kannatust! Praegin oli juba hästi vali. Nähtavasti oli maja juba üleni leekides. Kuuldusid ka üksikud mandžude sõnad ja hüüded kord ühelt, kord teiselt poolt. Vist ootasid nad, kust nimelt majaperemees välja kargab, et siis teda püssikuulidega vastu võtta... Kära suurenes, vististi olid mandžud arusaamatuses, kuhu on majaperemees jäänud, miks ta ei tule välja!... Kuuldusid juba rõõmuhõisked, et vist on mees suitsusse lämbunud ja otsa saanud... Jalamüdin kostis vahel ka maa-aluse tee kohal...

— Hüva! arutas mees maa all, — nüüd on nad kindlal arvamisel, et ma olen otsa saanud, — hüva! Oodake veidi, teie, rõõvlinäd! — Suitsu hakkas juba

ka maa-alusesse käiku tungima ja mees roomas majast eemale jõepoolsesse käigu otsa.

— Huvitav oleks siiski vaadata, mis need saatavad seal õieti teevad! — arutas mees iseendas ja pistis jõekaldast, põõsaste vahelt pea ettevaatlikult välja...

Tulevalgel kollendasid kolme mandžu näod kahjurõõmust.

Maja oli juba enamasti ära põlenud, katus langenud sisse ja tuli hävitas viimseid seinapalke... Tulevalgusel kollendasid kolme mandžu näod kahjurõõmust. Nad vehklesid kätega ja näisid millegi üle omavahel vaidlovat. Tahtmatult sirutas mees käe revolveriga välja, kuid — mõistus sundis teda jääma rahuliseks ja tagasi pugema oma peidupaika.

Veel kaua kolasisid ja lärmitseisid kolm kelmi majarusude ümber ja kadusid koidu eel pimedasse metsa...

Kättemaks.

Paar kuud oli eelmisest sündmusest möödunud...

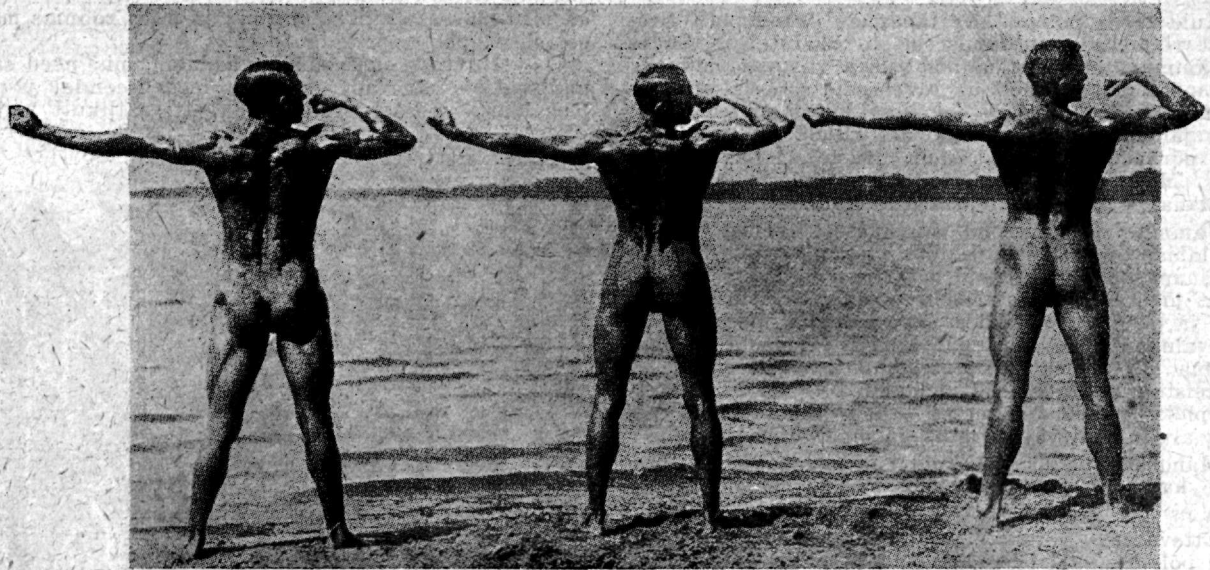
Paremal pool Amuri kaldal, Mongoolia piirkonnas, asub mandžude küla. Mandžud ei ela nahkjurtades, nagu Siberi taiga ürgelanikud, vaid nende jurtagid on neljakandilised puust onnikesed, mis lehtpuu koorega on kaetud.

Need onnikesed piiravad väikest lagendikku, õue, kus parajasti mingisugune pidustus on käimas. Keset õue on tuli maha tehtud ja selle ümber istuvad ja askeldavad mehed, naised ja lapsed. Punasest vasest jooginõu käib käest-kätte ja mida sagedamini see ümber liigub, — seda elavamaks muutuvad ka meeste ja naiste liigutused, nende kisa ja lärm.

Peetakse pulmi.

Peigmehe tunneme oma tuttava mandžu: „ni-namehe“, kes taiga üksiklase maja maha põletas... „Pruuti“ polnud näha, seda hoitakse mandžude kombe järele eraldi jurtagi kinni, kus mandžu naised talle veel elutarkust õpetavad ja teda esimese pulmaöö vastu ette valmistavad...

Lärmitsemine paisub ikka suuremaks. Mõned mandžud tuigerdavad juba jalul ja katsuvad tantsugi lüüa, kuid jalad on nõrgad, pea käib ümber ja peagi langeb tantsija meelemõistuseta maha... „Langenute“ arv kasvab, ainult „peigmees“ näib veel tragi mehena, ta kargab üles, paneb käed puusa ja hakkab ühel kohal jalgadega tammuma, kujutades sellega karu käiku metsas. Naised plaksutavad taktis käsi, ümiseses mingisugust ühetoonilist lauluviisi sinna juure... Takt ja

Tee jõule ja tervisele.

Oma keha karastamisega karastame ka vaimu ja arendame lihaste tugevust.

Välispordi hooaeg jõuab kätte. Nii nagu kaitseliit viib kodukaitsjad tubastest õppustest välja vabasse loodusesse, nii peab ta mehed viima ka spordiväljadele.

Sportlik liikumine on kaitseliidus leidnud juba aastate jooksul tunnustamise ja seda on püütud arendada ja edendada kõigi abinõudega. Kuid me oleme veel kaugel sportlikust ja keha-kultuurilisest ideaalsest seisukorrast.

Sportlik liikumine kaitseliidus ei tarvitse eriti püüda ega ka karta rekorde, mille suhtes on praegu käimas vaidlused rekordspordi vastaste ja selle pooldajate vahel. Kaitseliidu spordiliikumise juhtimise eesmärgiks peab olema: tuua iga kaitseliitlane spordiväljale, tõmmata teda osa võtma keha-kultuurilisest enesearendamisest.

Võib vaielda selle vastu, et kasulik oleks sportida ainult rekordi saavutamiseks mõnel kitsal erialal. Kuid kui osavõtt spordiliikumisest, harjutustest ja võistlustest muutub ikka massilisemaks, kui võimalikult rohkem harju-

tustega karastatud mehi loomuliku võistlusinnuga omavahel võistlevad paremuse pärast ühel või teisel spordialal, siis ei jää tulemata ka rekordid, uued tippsaavutused. Kes tahaks vaielda niisuguse rekordi vastu, see vaidleks edu ja arenemise mõtte vastu.

Spordiga kehaliselt karastatud kodumaa-kaitsja võib oma rasket ja vastutusrikast ülesannet täita palju paremini kui mittedportlane, võib kergemini kanda raskusi ja määratud pingutust, mis nõuab sõda inimeselt. Kuid mitte üksi füüsiline külg ei ole siin tähtis, vaid ka vaimline.

Võistlused arendavad võitlusvaimu. Kes laskerajal või spordiväljal püüab olla parem, see püüab paremini täita ka oma ülesannet kodumaa-kaitsmisel. Ilma niisuguse tahteta aga ei oleks sõjakangelasi.

Nii kui elus üks püsivusega ja tahtejõuga rühub teisest ette, nii on see ka spordis ja sõjas. Ei saa niveleerida, ühele tasapinnale seada, kaht-kolmege isikut, seda vähem veel tu-

laul muutuvad kiiremaks, peigmees tambib ikka ägedamini jalgu vastu maad (karu jooks), plaksutab käsi, kargab üles, lööb mitu korda ringi, kriiskab veel kord ja langeb teiste purujoobnud mandžude vahele mäha...

...Tasahiljukesi libiseb mäekünkalt, mille jalal asub mandžude küla, tüme vari alla... Ligineb ettevaatlikult peigmehe jurtani... küürutab hetkeks ja — kaob niisama nägemata ja tasa, nagu oli tulnud...

Peagi lõkendab mandžude küla tulemeres... Mäe otsas, eemal külast, seisab keegi valgenäoline, käed ristamisi rinnal ja vahib pilgutamata kollast tulekuma all orus... Paksud suitsupilved kerkivad küla kohal, keerlevad, veerlevad, sünnitades salajasi kujusid ja

varjupilte. Vahel löövad nad kokku ja mehe silmade ette tõuseb väike majake väikeses orus hiiglapuude varjus...

Uhkelt viskab ta pea selga, needides oma pilgu mässavasse tulesse ja öudne naer täis kahjurõõmu ja põlgust tungib ta suust nii valjult, nii kohutavalt, et lähemast pöösast lindki kokkunult lendab välja... Pikkamisi kaob metsa öudne naerukaja, mees viskab altkulmu veel kord viimase pilgu punasele kumale, mis juba kustumas ja — sulab ööpimedusse...

Majakese eest oli makstud kätte — ausasti.

(Järgneb).

handeid. Seda püüdu, ausas mängus olla parem, peab püüdma arendada ka kaitseliit sportliku liikumise kaudu võimalikult kaugemale.

Sportlikust võitlusvaimust leiame huvitavaid näiteid ajaloost. Kreeka õitseajal, sõjakaas Spartas ja Roomas olid sportlikud saavutused suures aus ja rahuajal austati tublit sportlast kui tublit isamaakaitset sõja alal.

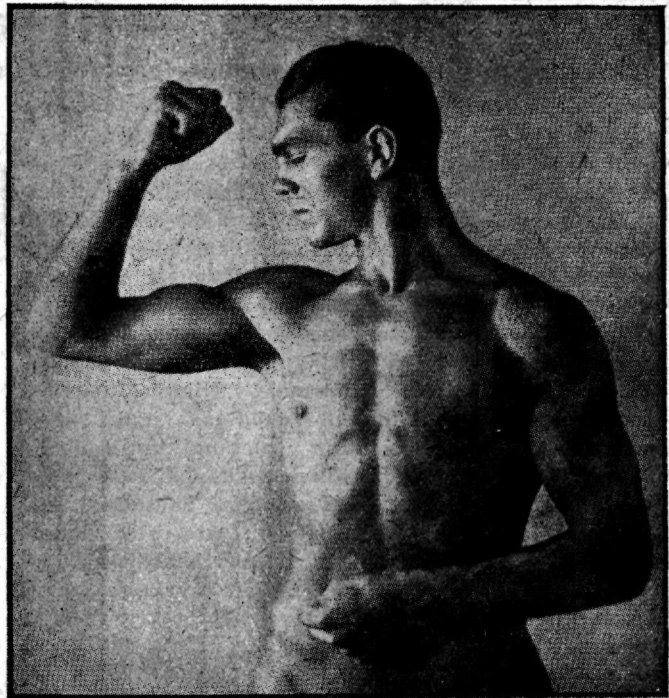
Kui Rooma gladiaatorid võistlusele minnes võisid vaimustatult hüüda: „Tere keiser! Surmaminejad tervitavad sind!“ siis andis see tunnistust võitlusvaimust, mida ei kohutanud isegi surm.

Sport kasvatab ühistunnet, eriti mitmesuguste mängude kaudu. Kui meeskonnad rahu ajal õpivad koondama kogu oma jõu teatud eesmärgi saavutamiseks, toetavad vastastikku üksteist sportlikus mängus, siis liidab see vaim meeskonna kokku ka sõjaajal, nii et üks ei jäta teist hädasse.

Kui suur tähtsus on rahuaja sportlikkudel koondistel sõjas, selleks andis kujuka näite kuulsusrikka „Kalevi Maleva“ sünd ja see vaim, mis seda väeosa hoidis kokkuliidetud, kompaktsel löögijõuna kogu vabadussõja aja.

Kaitseliidus kui territoriaalsetes üksustes, kus rahuaja koosseis jääb püsima ka sõjategevuses, see sportlaste ühistunne ja kokkuliitumine omab palju suurema tähtsuse kui näiteks kaitseväes, kus väeüksuste koosseis võib tulla juhuslikult kokku sattunud võitlejatest, kellel ei ole olnud võimalusi üksteise tundmaõppimiseks rahuajal.

Varsti tahenevad jooksurajad, lumest vabanevad väljad ja metsad kutsuvad ja meelitavad murdmaajooksjaid. Spordiväljadel on palju päikesepaistet ja kosutavat õhku. Senised aktiivsed sportlased oleksid egoistid ja jätaksid täitmata oma moraalse kohustuse, kui

Saksa poksimeister Max Schmeling.

nad ei viiks kaasa spordiväljadele ka neid kaitseliitlasi, kes praegu seisavad eemal sportlikust liikumisest.

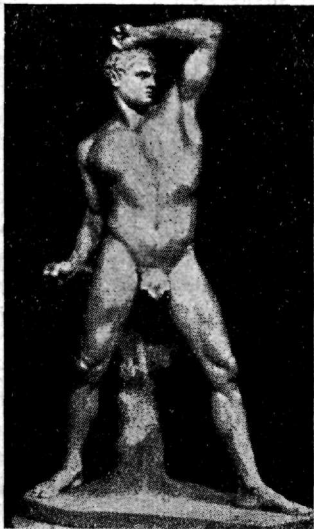
Kaitseliit on seni teinud rea üritusi rahva üldkultuurilise tasapinna tõstmiseks. Näitemäng ja laul on kaitseliidu pidude kaudu saanud uut hoogu, aktiivsesse kultuuritegevusse on kistud hulk seni eemalseisnud jõude, arendatud on mitmekesiseid praktilisi oskusi.

Ka spordi ja kehakasvatuse alal peab kaitseliit olema hooguandjaks teguriks. Kehakultuuri alal seisab meil ees veel suur töö, kui tahame tõsta rahva elujõudu.

Tundub, et juhtivad keskkohad võtavad sportliku liikumise edendamist suure tähelepanuga ja hoolega. Praegu valmivad üle kogu maa spordiväljad ja igal pool on ka kaitseliidu kohapealsed organisatsioonid asja eesotsas. Nüüd jääb iga kaitseliitlase-sportlase moraalseks kohustuseks levitada ja süvendada spordi mõtet ka nendes kaitseliitlastes, kes seni on seisnud spordist eemal.

Iga kaitseliitlane sportima, kogu rahva kehakultuuri hindama ja harrastama — see peab olema meie eesmärk.

Aeg möödub kiiresti ja kaitseliidu suured spordipäevad ei ole enam mägede taga. Kes sportlastest ei kasuta kohe esimesi võimalusi harjutamiseks, võib end kergesti kaitseliidupäeva eelvõistlustel tunda ettevalmistamatuna ja reast kukkuda välja. Seepärast: jalga naelkingad, kätte oda, kuul ja ketas! Ja ärge lastagu jääda umbsesse toaõhku ka oma rühma või jaokaaslast.

Mehe ideaalne kehailu vanade kreeklaste ja praeguste kunstnikkude kujutatuna.

Sõjagaas — hirmsaim hävitaja.

Mitte ükski hingamisorganitele, vaid kogu kehale on tarvis leida ta vastu kaitset.

Sõjariistade areng on nähtavasti nõudnud sama palju aega kui inimese arenemine vähenõudlikust, praegu veel hämaruse peidus olevast esivanemast praeguse kultuuriinimese sarnaseks. Raamatuis jutustatakse, et juba muinasajul oskasid inimesed üksteise vastu kanda vaenu ja et ajaloo koidikul lahendati tüliküsimused paremate vahendite puudumisel peajasjalikult küünte ja hammastega, rusika- ja jalalöökidega. Hiljem leiutati teivas, millega vastane pekseti natuke kaugemale, siis piik ja oda, mille viskamisega õpiti vastast peletama veel kaugemale. Nii on aegapidi areng aastatuhandete jooksul annud ikka uut lisa sõjariistadele, kuid mitte ainult pealetungi tarvis, vaid sama arenguga on käinud kaasas ka kaitsevahendid, nagu kilbid, kiivrid, raudriie jne. Kui käesoleval aastatuhandel püssirohi tuli sõjateenistusse, siis väideti, et selle vastu pole kaitset, siiski on viimastes sõdades üsna hea eduga tarvitatud enda kaitseks kaitsekraave ja teraskiivreid.

Viimane aastakümme andis sõdijaile keemilise sõjariista, kõige kohutavama hävitusvahendi, mida me ajalugu tunneb. Kaitseks selle vastu leiutati gaasimask, üsna väike riistapuu, aga see hoidis hinge sees.

Kuna gaasimask on mõnelegi tundmata ese, siis tutvume temaga siin lähemalt ja heidame lühikese pilgu muilegi gaasikaitsevahenditele. Gaasikaitse ise

jagatakse kahte ossa, nimelt üksiku isiku gaasikaitseks ja hulga kaitseks. Üksiku isiku gaasikaitsevahendid on gaasimaskid, hapnikusisseeaded ja kaitseriided. Gaasimaskid võidakse veel jagada sõja- ja tööstusemaskideks.

Gaasimaski moodustab päris mask silmaklaasidega ja muude vahenditega ja filter. Maskid on peamiselt kaht tüüpi, niinimetatud pendelisüsteemilised ja klapisüsteemilised. Pendelisüsteemilises maskis läheb nii sisse- kui väljahingatud õhk läbi filtri, kuna jälle klapisüsteemilises sissehingatav õhk tuleb läbi filtri, aga väljahingatav õhk eemaldub erilise väljahingamisklapi kaudu. Mõlemal tüübil on oma head ja halvad küljed, mille selgitamine siinkohal veniks liig pikale.

Mask ise valmistatakse kas kummist, erilise õliga imbutatud lamba- või jäaranahast või tooreskummiga impregneeritud linasest riidest. Maski silmaklaasid on kas aknaklaasist või tselluloidist. Filter moodustab siiski maskis tähtsama osa. Filtrite kaitsevõime järelle kutsutakse gaasimaski monovalentideks (mis kaitsevad ühe gaasi vastu), divalentideks (mis kaitsevad kahe gaasi vastu) ja polyvalentideks (mis kaitsevad mitmete gaaside vastu). Tähtsaim täide filtris on puusüsi. Maskisõeks määratud puu söestatakse aegamööda kas madalas soojuses (400—600° C) või üsna kõrges soojuses, mis võib tõusta 1.200—1.300° C. Sel kombel saab süsi õige koredaks ja ta imemisvõime suureks. Sõe ülesandeks filtris on peajasjalikult imeda endasse mürgised gaasid (absorbeerida) ja takistada sel teel kahjulikkude gaaside tungimist hingamiselundesse. Maskisütt saadakse kas okas- või kasepuust, kuid eriti head sütt on saadud kookuspähkli koorest. Puusõe kõrval tarvitatakse mõningais filtris ka luisütt jne. Peale söekorral on filtris veel erilisi kemikaale, mille ülesandeks on muuta gaasid keemilisel teel (absorbeerida) hädaohutuks. Maailmasõja lõpupoolel, kui tolmuugaasid ilmusid sõjanäitelavale, tuli filtreid veel täiendada, sest söe- ja kemikaalitäide ei suutnud takistada tolmu läbitungimist, sest tolmu oli väga peenikene, kübemete suurus oli alla 1/10.000 mm. Seepärast tuli filtrisse panna puhastatud puuvilla- või muu kord, mis takistas tolmu tungimist hingamis- elundesse.

Pärast sõda on kõigis mais püütud täiendada sõjaaegseid maskitüüpe ja uute tüüpide juures on kasutatud sõjas saadud kogemusi. Inglased on Box-respiiraatoris ja maskis teinud tähelepanuvaid ja õnnestunud parandusi. Samuti venelased. Nende praegune mask tuleb suuresti meele inglase gaasimaski.

Sõjas ja määratuil juhtudel väerinna tagagi võib gaasikallaletungi ajal mõnikord õhu gaasisaldus tõusta nii suureks, et praktiliselt võttes õhk täiesti hävib, ja siis ei paku filtermaskidki küllaldast kaitset. Niisugustel kordadel peavad need isikud, kes on sunnitud kauemat aega olema palju gaasi sisaldavas piirkonnas, end varustama niinimetatud hapnikuseadega, mis teeb nende tarvitaja täitsa rippumatuks välisilmast. Hapnikuseade moodustab mask, kaks hingamis-

Õudne tulevikupilt.

Lennukid pommitavad linna vedelate gaasidega.

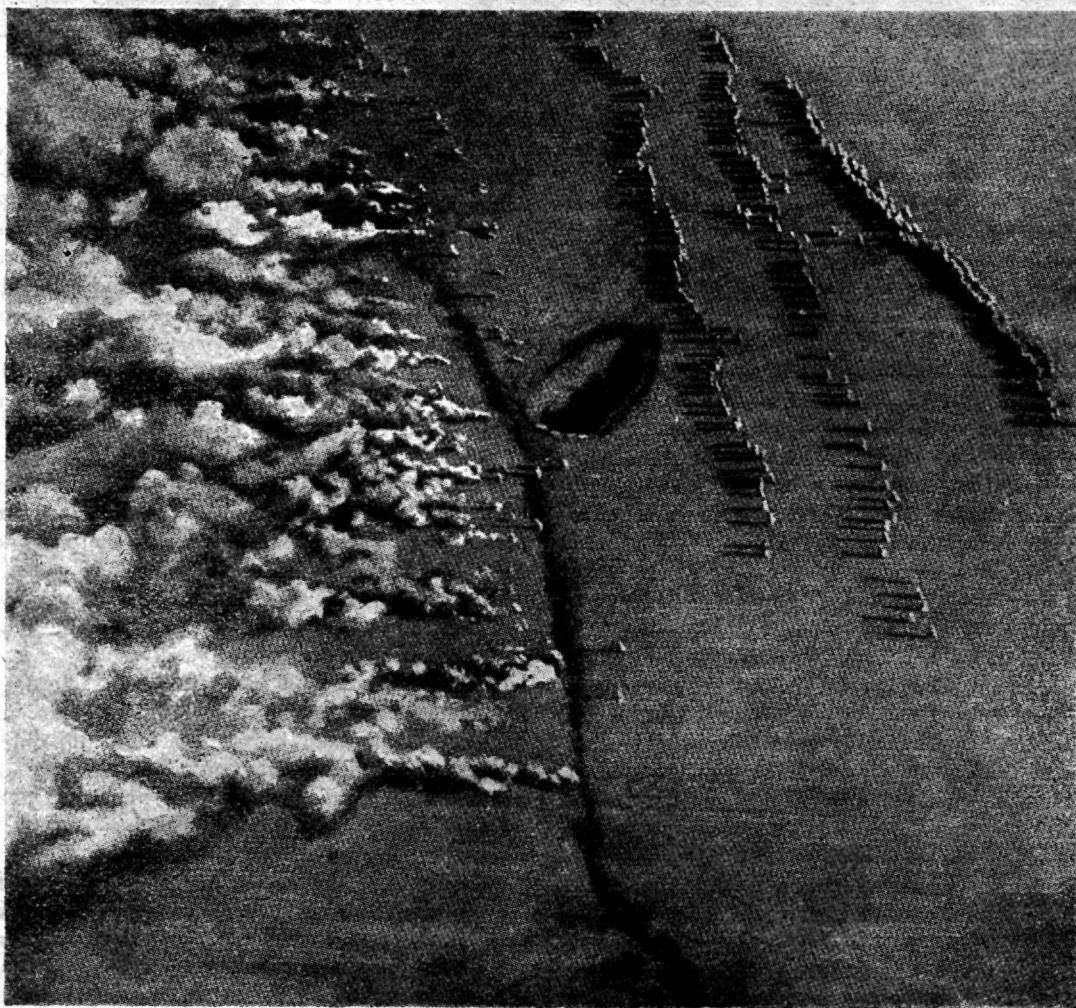
toru, hingamiskott, hapniku- ja kaaliumipadrun, rõhumisemõõtja, klapid ja kandekott. Hingamiseks tarvitminevat hapnikku, mida harilikus välisõhus on umbes 21%, saadakse hapnikuseades hapniku padrunist, kus hapnik suure rõhumise all (150 atmosfääri). Väljahingatav õhk läheb läbi kaaliumipadruni, kus ta puhastub söehappest ja teistest tarbetumast aineist ja tuleb hingamiskotti. Sealt see sissehingamisel tuleb jälle hapnikuga varustatuna hingamiselundeisse ja jätkab seda ringkäiku nii kaua, kuni hapnik padrunist lõpeb. Hapnikku jätkub raskes töös, olenedes hapnikuseade tüübist ja ta tarvitaja kehaehitusest, umbes 1—2 tundi ja puhkusel 3—4 tundi. Veel on olemas niinimetatud proxyleenseadeid, mis samuti lahutavad tarvitaja välisõhust, aga neis saadakse hingamiseks tarvitavat hapnik keemilisel teel, hingates proxyleenpadruni läbi.

Hästi korraldatud gaasikaitse ei piirdu ainult hingamiselundeid kaitsvate seadetega, vaid tuleb pöörduda tähelepanu ka ihu kaitsmisele. Selleks sunnib sinepigaas.

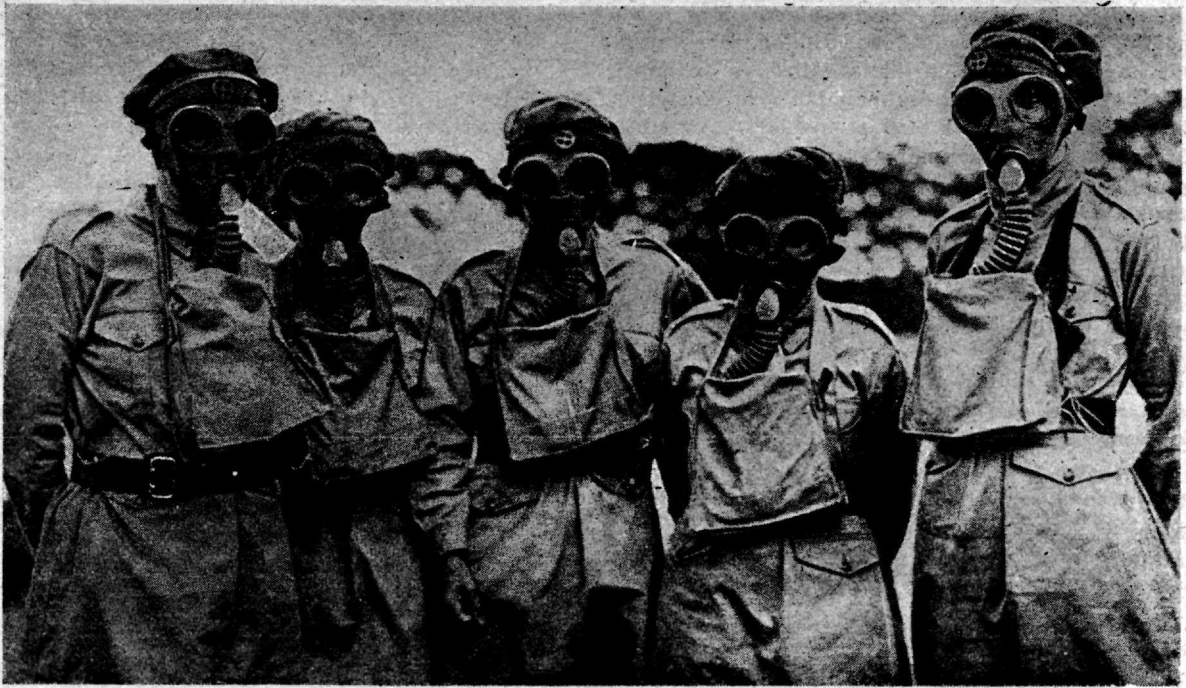
Varsti möödub sellest 70 aastat, kui Cuthrie ja

Niemann valmistasid diklordietylsulfiidi, mida kutsutakse ka sinepigaasiks. Need esimesed leidurid märkasid juba aine mürgilisust ja esimene neist tähendab oma teoses, et „piisk seda ainet keele all hävitab ilanaha ja tekitab kipitamist, mis kestab mitu päeva“. Veerand aastasada veeres selle järele, ilma et keegi oleks laiendanud me teadmisi sinepigaasist, kuid viimaks hakkas seda uurima keegi oma aja tähtsaim orgaanilise keemia mees, Victor Meyer. Saades küllaldaselt puhast ainet ei tarvitanud ta Cuthrie lihtsat meetodit, vaid plaanitses uue valmistusviisi, kus etüleen on lähtekohaks. Victor Meyeri abilised said ülalmainitud aine raskeid haavu, mis pärast ta, saavutades oma sünteesi eesmärgi, lõpetas oma uurimused sinepigaasist, määrates enne kindlaks ta mürgilised omadused. Jõuti nimelt selgusele, et see aine on selleaadiline, et ta sissehingatuna või pritsituna naha alla tekitab kopsupõletiku või sünnitab ihule haavu.

Kulus jällegi neljandik aastasada, ilma et keegi oleks tegemist teinud selle ainega, kuni Inglise uurija

Juba maailmasõja lõpupäevil mängis gaas rünnakutel suurt osa. Missugune oleks küll gaasisõda tulevikus?

Inglise nais-sanitaarkorpus Calshoti laagris gaasimaskides.

H. T. Clarke a. 1912 valmistab sinepigaasi ja määrab kindlaks, millised ettevaatusabinõud tulevad võtta tarvitusele temaga tegelemisel. Sinepigaas keeb $+ 217^{\circ} C$ 760 mm õhurõhmisol, hangub 19,5 kraadi juures, ta auru rõhuline on 0,06 mm 20 kraadi juures ja ta sulab vees vahekorras 7:10000 10 kraadi juures. Siin oleme nimetanud tähtsamad asjaolud, mida orgaaniline keemia teadis küsimuses olevast aimest enne maailmasõja puhkemist. Sõda polnud kestnud veel aastatki, kui võeti tarvitusele keemilised võitlusvahendid. Esimese katse tegid sakslased 1915. aasta kevadel ja tarvitasid seejuures kloori. Mürgi levitamine jäeti tuule hooleks. Pärast seda, kui nähti, et kergesti haihtuvad ained sünnitasid gaasi korra, mis püsis kohal ainult lühikest aega, tehti katset ka niisuguste ainetega, millel hariliku soojuse juures on madal rõhuline. Neist aineist, mis said keemilisteks võitlusvahenditeks, oli sinepigaas üks tähtsamaist. Tema tuleristimine oli 1917. aasta heinakuul. Inglased olid juba 1916. a. katsetanud sinepigaasiga, kuid nende ametivõimud ei olnud seda siiski võtnud laiemalt tarvitusele. Katsetest oli siiski see kasu, et gaasi oli nüüd kergem ära tunda, kui hiljem sakslased hakkasid teda tarvitama. Sinepigaas on kaval mürk, mille mõju otsekohe ei ilmutu ja mis kaua võib püsida ilma oma mõju kaotamata. Seepärast hakati alles aegapidi aru saama ta suurest tähtsusest võitlusvahendina. Hävitades keha rakukesed nii, et need surevad, murrab ta endale teed sügavamale. Hingamiselundeid võidakas kaitsta gaasimaskiga, aga kogu keha pinda on raske küllaldaselt kaitsta, pealegi kui sinepigaas kergesti sulab paljudes impregneerimisaineis, mida tarvitatakse sellaseis kaitseülikonnis, mis mugavuse ja hinna pärast on tavalisemaid. Nii annavad nad vähe kaitset. Sinepigaas

on väga vähe aldis niiskuse ja õhu mõjudele ja ta muutub seeläbi veel hädaohtlikumaks, et mürgitus võib sündida alles päevade ja nädalategi pärast. Kuna väike hulk sinepigaasi lovitatud laiale maa-alale säilitab kaua aega oma mõjuvõime, on see aine taktilises suhtes eriline kaitseabinõu, et takistada vaenlast teatud maa-alale tulemast. Nimetagem, et sinepigaas valmistatakse alkoholist, kloorist ja väävlist. Sinepigaas on võimas mürk, mis mõjub kopsudele, ilanahale ja ihule. See mõju ei ole kiire, vaid aeglane, aga kindel. Seda algul ei märgata, alles hiljem ilmuvad mürgituse tundemärgid.

12. heinakuupäev 1917. aastal, mil esimest korda tarvitati sinepigaasi Yperni juures Flandrias, kus üle kahe aasta varem esimesed rohelistkollased klooripilved olid veerenud Inglise kanali kaitsjate poole, on sama tähtsaks päevaks sõja ajaloo kui see suvepäev, mil Musta Prints suurtükid a. 1346 Somme juures hakkasid tegema kõrvulukustavat müra.

Kuna eelpool on lühidalt antud seletust gaasikaitsevahendite kohta ja kuna maailmasõjas miljonid inimesed gaasimaski kaitse all gaasipilvedes hoidsid hinge sees, nii ka tulevanegi sõda, kus loomulikult tarvitatakse gaase, ei hirmuta niisugust isikut nii kolelasti, kes on pidanud hoolt homse eest ja end varustanud kaitsevahenditega.

Mainitagu lõpuks, et hiljuti peeti Frankfurdis konverentsi, millest võttis osa ka palju naisi, kes tõendasid muuhulgas, et tulevane sõda erineb suuresti eelmisest, sest siis tapetakse kohe sõja alul gaasiga kõik väerinntagustel aladel olevad naised ja lapsed ja muud elavad olevused. Kui osavõtjad kinnitasid, et asjalugu nii on, siis naised nutsid ja ringutasid käsi ja hädaldasid ning esitasid nõudmisi, et sõjad peaks kohe ära

keelata. Nad nõudsid, et mõõgad tulevad taguda vikati teradeks, suurtükkidest tuleb teha aurumasinaid, püssirohuga lõhkuda kive, mürkgaasid uputada kindlates astjates ookeani sügavusse jne., ühesõnaga, kõik sõjariistuks valatud raud tuleb ümber vormida hõlbustama meie igapäevase leiva saamist. Nii saavutatakse maailmarahu, mis kestab.

Sõda vihatakse ja rahu toetatakse, kuid sõjariistade arvu suurendatakse, sest on ju loomulik, et igaühel on õigus endakaitseks, nii üksik-isikul kui ka riigil. Seepärast nõutakse lisa püssidele, kahureile ja kõige enam gaasimaskidele. — Keegi sügavmõtteline mees on öelnud, et rahu paroodia on hädaohutu, nii kaua kui on rahu.

M. P.

Millest räägib suu ja millest vaikib ajalugu.

Meie sirutame oma käe kogu maailma proletariaadile.

— Kuid samal ajal seisame väljasirutatud käega kogu maailma kapitalistide ees.

„Kommunistlik revolutsioon vabastab kõik rõhutatud rahvad ahelast...“

— Kuid „ahelate“ mahavõtmisel ei unustata ka sinna juure kuuluvaid esemeid...

Kuude

Maila Talvio romaan

Soome vabadussõjast. Soome keelest tõlk. L. K. (Järg 15.)

Kaua ei tarvitsenud küla oodata eeldatud läbiotsimist. Näis, kui oleks selleks sihilikult valitud sama päeva hommik, mil pärast jumalateenist. pidi leidma aset õndsas Paranta matus. Igas talus ja majapidamises askeldasid inimesed sel hommikul erilise elavusega, sest igaüks valmistus kirikusõiduks; kaugel Umpi saare juures võis juba varakult silmata hobuste tumedat rida, mis algas liikumist lahkunu kodupaigast juba siis, kui hommikune hämarus alles vaevalt oli märgatav. Võpatus käis läbi iga südame, kui päikese kiirtes hakkas kiirgama plekist plaat, mis selgesti nähtavalt oli asetatud püsti esimesele reele. Nagu mõõgaterad torkasid kiired üle valge lagendiku külaelanikkude südameisse.

Tütar Alma seisis parajasti maja lävel, kui tema tallu jõudsid päralt kaks sandarmit, politseinik Juureva ja veel üks mees, keda ta ei tunnud. Alma osimono mõte oli see: kuidas suudaksin neid hoida kinni saalis, kuni isa ja Riikka on jõudnud kirikusse? Aga puudus alles kaks tundi jumalateenistuse alguseni, ning kuigi „kirikuväärdid“ oli varajased teeleasujad, oli ikkagi alles liig vara. Igatahes ulatas Alma esiteks politseinikule ning siis ka teistele isandatele käe. Juureva surus seda, isegi liigagi, võib olla ka tundes pisut häbi; teised aga ei tahtnud pakutud kätt võtta vastu. Alma aga sundis selle neile kangekaelselt peale — alateadvuslikult, et võita aega järelemõtlemiseks, kuidas talitada edasi — ja avas ühtlasi ukse saali. Peagi seisis sandarmid oma sinipunastes mundrites, Juureva ja tundmatu isand oma üliriietes suures, avaras ruumis piduliku luurohukaare all. Alma seisis nende ees kõheldes ja naeratades. Ta huultel mängles tõepoolest naeratus, mis alles samal hetkel talle tahtmatult oli antud, ja ta ei tunnud mingit hirmu. Kohaliku kihelkonna politseinik seletas innukalt ja kiuslikult midagi mobiliseerimisest ja ärareisust. Pole häda midagi, mõtles Alma, küllap mina juba neile asjad selgeks teen, kui ainult ei tuleks Riikka ja kõik jälle segi ei ajaks. Kirjudes kuubedes isandad vaatasid talle hulk aega otsa ja näisid ükssteiselt küsivat, kas see naerev naine pisut hull ei ole. Tõepoolest, isegi Almale endale näis see sel hetkel olevat nii. Või oli ta nii

ülikaval? Kavalus ja hullus segunesid ses paigas ühte.

„Siin on toimetatud üleskihutamist ja mässule õhutamist,“ seletas Juureva.

„Juureva, te teate ju väga hästi, millist üleskihutamist ja mässule õhutamist meie siin Tuunal oleme toimetanud,“ naeratas Alma lahekesti.

„Muidugi, jah muidugi. Noor isand Eino-Ilmari on nüüd koolis. Aga ta pidas jõulude ajal salaja nõu Ahoneni poeselli Källega ja Kalle jooksis ühel öösel suuskadel üle põldude. Ma kihutasin talle järele, aga ta pääsis igatahes minema...“

„Ahoneni poesellist ei tea mina midagi öelda. Kaupluses oli ta viisakas ja mõõtis õige kaalu. Iivari, kes nüüd seal ametis on, mõõdab kidsimalt ja väidab siis lihtsalt, et seep koduteel on kuivanud kokku. Hahhahhah. Kahju küllale, et Kalle...“

Sandarmid hakkasid selle pika sõnadevalingu juures, millest nad midagi ei taibanud, muutuma kärsituks. Tundmatu noormees oli esile toonud paberi ja tindi ja istunud lauataha. Nüüd võttis tema asja juhtimise enda kätte. Talle oli väga ebanugav paigutada oma jalgu vastu allalastud lauaklappi, aga ta ei näinud ka leidvat paremat väljapääsu sellest mõnutusest.

„Need härrad soovivad peremeest ennast kõnetada,“ sõnas noor isand puhtamas Soome keeles.

„Minu isa tahab parajasti minna kirikusse,“ seletas Alma. „Täna on siin suur matus. Paranta peremehe oma. Te teate ju, see kes läks hulluks ja suri Helsingis. Ta jooksis okästraadi tõkkesse ja...“

Nüüd ütlesid need isandad vist küll kindlasti üksteisele, et see naine on otse rumal, ning kes teab, ehk oli neil selles ka kübeke õigust...

„Jah, ja peremees on pealegi vana,“ avaldas Juureva katkestades ta kõnevoolu. „Otsin starii,“ seletas ta ja tegi sandarmite ees kummarduse.

„Ja minu isa on kirikuväärt, palun, Juureva, ütelve härradele, et ta on kirikuväärt, ta peab oma ametikohuste täitmise pärast olema kirikus, tehke neile selgeks, et mina juba selle

ëest hoolitsen, et nad meilt jälle saavad ühe vasika. Minu õde ja mina, meie saadame alati isa, muidu võiks ta kergesti kukkuda...“

Äkki peksis üks rusikas vastu lauda. Noormees, kes oli istunud laua taha, katkestas vaikuse.

„Selle talu perepoeg, Someri peremees, on ära reisinud.“

„Seda küll.“

„Mida teate sellest reisist?“

„On kõige parem kõnelda tõtt,“ segas end Juureva elavalt kõnelusse, „varem või hiljem saab see ikkagi avalikuks. Ning nõnda muutub trahv väiksemaks. Ning pealegi teavad need härrad juba kõik.“

Noormees istus laua ääres, sulevars kõrva taga, ja nägi suurt vaeva, et leida oma jalga-dele pisutki mugavamast asendit. Alma astus, ikka alles naeratades tema juure ja kummardas, et tõsta lauaklappi üles. Noormees ei naernud. Ta välimus oli haletsemisväärne, ta palit oli kulunud ja hambad olid vigased.

„Ma ei tea midagi,“ ütles Alma, „ainult seda, et iga päev oleme oodanud ta kojutulekut. Küllap ta neil päevil jõuab tagasi.“

„Ei mingit puiklemist!“ karjus noormees, „teie teate, et ta tabati Rootsi piiril ning et ta taskutes leiti pabereid, mis ta viivad võlla“.

Alma naeris rahulikult.

„See peab kindlasti keegi teine olnud olema. Minu vend on ju Venemaal.“

„Štoo anaa gavarit?“ küsisid mõlemad sandarmid, ning Alma märkas, et nad polnud rahul ainult selle ühe isiku ülekuulamisega, vaid soovisid kõnelda ka teistega. Vaatamata sellele tahtis ta mehi siin pidada kinni, võib olla, et Riikka ei olnud neid näinud. Ta ei soovind milgi tingimusel, et nad kuulaksid üle ka Riikkat. Ja ta hakkas jutustama oma venna sõitudest, kuidas ta Peterburis oli müünud heinu ja kui palju talle selle eest oli maksetud. Viimasel ajal olevat ta kaubelnud ka kaladega — jäätunutega — ja võiga. Ta viibivat tihti väga kaua kodunt eemal... jah, ja nüüd olevat tal pealegi veel hoopis teine põhjus ta eemalviibimiseks, kuigi sellest vaevalt vabalt võivat kõnelda...“

„Štoo anaa gavarit?“ küsisid vahete-vahel uhkesti rietatud isandad sinna vahele, kuigi nad sellega Almat ei suutnud peatada ta kõnevoolus. Vaikne, tasane Tuuna tütar oli isegi hämmastunud oma lobisemisvõime üle, aga see voolas kui õlitatult. Ta teadis, et ta vastustest olesid inimesed.

Tõlk, kes kirjutas protokollid, algas nüüd ülekuulamist Arvo Mäkimatka ja poeselli Ahoneni suhtes. Nad olevad kadunud ühel ja samal ööl, nimelt Mäkimatka ja Someri peremees, ning nimelt just sel ja sel ööl, Ahonen olevat kadunud nädal hiljem. Kes olevat neid siin mobiliseerinud, Mäkimatka ning ei keegi muu.

„Või nii,“ sõnas Alma, „seda ma ei suuda endale kujutleda — Mäkimatka on ju kindlasti Helsingis.“

Ühtlasi hakkas ta naerma ja ei suutnud end jällegi ära tunda. Äkki oli talle tulnud meele ta peigmees ning ta oli endalt imestades küsinud, kas seeläbi äkki ei võiks tekkida hädaoht ka Lennartile, kui Arvo vennale.

„Arvo on ju nii muutliku olemusega,“ ütles ta. „Ta ei suuda isegi kehvast pidada üht ametit, kõnelemata sellest, et ta võiks saada hakkama sellise asjaga, millele mõtlevad härrad.“

„Just sellised need ongi, kes on saanud hakkama sarnaste asjadega,“ tähendas tõlk kokkusurutud hammastega ja kirjutas paberile oma märkusi.

Uhkesti rietatud isandad olid hakanud pisut ümber vaatama. Üks neist astus läbi ukse Eino-Ilmari tuppa ja kiindus pilkudega kirjutuslauasse. Teine koputas söögitoas vastu puhvetit... avas... isa ja Riikka võivad ehk juba olla teel, mõtles Alma, enne kui nad on lõpetanud kappide läbituhnimise. Kui nad vaid ometi teeksid alguse läbiotsimisega. Neis leidub ju Jumal teab kui palju vanu talupabereid.

„Ei,“ ütles ta äkki ja muutus tõsisemaks, „kapi ja laua laegastes ei leidu kõige vähematki.“

„Štoo anaa gavarit?“ küsisid isandad jälle.

Tõlk saatis neile politseiniku appi ja jatkas ülekuulamist. Nad teadsid ja õige palju, mõtles Alma imestades endamisi, nad teadsid täpselt, mil ööl Toivo ja Arvo olid kodunt lahkunud. Kas oli see ehk selle põhjuseks, et Eino-Ilmari oli ehk segatud samasse asjasse? Need võõrad inimesed teadsid kindlasti rohkem kui omad kodus. Alma vahtis puhveti poole ja Eino-Ilmari tuppa ning tegi nii, kui oleks ta väga rahutu. Ja isandad alustasid tõepoolest otsimisega. Juureva veeris rootsikeelseid sõnu paaris vanas kolletanud kohtuaktis. See läheb ju suurepäraselt! mõtles Alma. Kui ainult Riikka jääks eemale sellest asjast.

„Mitte Ahonen ise ei ole pistnud putku,“ seletas politseinik nüüd noormehele surutud häälel. „Asi puutub poeselli Kallesse. Ma ei tunne perekonnanime, hüüdsime teda alati vaid Ahoneni Kalleks.“

„Noh, mida te õpilase Eino-Ilmari Tuuna kohta võite tunnistada? Manitsen teid jääda püsima töö juure, sest see on igal tingimusel kasulikum — teile endale kui ka süüalusele.“

Alma tundis, kuidas ta kahvatas.

„Need paberid ei ole ju need õiged,“ hüüdis Juureva, kes oli astunud akna juure. „Need on ju ostulepingud ja torparite rendilepingud. Lepinguid ei soovi need härrad näha, nad...“

Noormees virutas jälle rusikaga vastu lauda.

„Tema peab enne vastama! Noh, mida teate te siis Eino-Ilmari Tuunast?“

„Mida tean... ta on minu vend. Ta on armas poiss...“

Rusik müristas vastu lauda.

„Selle üle pole kahtlust! Vanadus... klass... huvi... sellised teated tulevad arvesse.“

„Ah nii, või seda! Ta on seitseteist... kaheksateist aastat vana. Seitsemendas klassis. Ta oli haige... silmahaigus. Ning ka muidu. Ta ema on ju päris paratamatult haige. Minu võõrasema, seal sees on ta ju liikumatult Jumal teab kui paljud aastad lamanud. Spordimees? Eino-Ilmari? Ei. Seista ta ehk suutis suuskadel, aga joosta... Ei. Jah, linde on kindlasti juba lasknud, et neid küll juba võiks olla? Eino-Ilmari kiiktooli vaibal särasid roosid rõõmsalt punaste ja kollastena. Mida olid need isandad nüüd küll leidnud?“

Kirjutaja tegi paberile mingi märkuse, ja Alma kuulis, kuidas keegi kiirel sammul astus üle läve — see oli Milja. Ta seisatas trepil ja hõikas midagi. Ehk oli matuseliste rong juba lähedal. Mis kell küll juba võiks olla? Eino-Ilmari kiiktooli vaibal särasid roosid rõõmsalt punaste ja kollastena. Mida olid need isandad nüüd küll leidnud?

Nad seisid kõik päid koos hoides ja vaatlesid mingit asja. Kas oli kõigele vaatamata leitud midagi kardetavat? Alma tundis, kuidas külm judin käis üle kogu ta keha. Politseinik eraldus teiste hulgast ja astus mingi väikese asjaga käes tema juure.

„Mis see on?“

Alma suunurgad tõmbusid kõrvadeni, nii kaugele kui iganes võimalik. Ta võttis talle ulatatud asja kätte. Peeaegu oleks ta ütelnud: see on auhind, mille mu vend sai suusavõistluses. Aga ta hüüdis kiiresti:

„See on üks klassimärk. Seitsemendas klassis lasid poisid selle valmistada. Selles klassis olid nad nii väga üksteisega sõbrustanud. Mida see küll kujutada võiks? Virmalisi? Või on see hommikune koit?“

„Mulle näib, et see on üks pääsuke,“ ütles politseinik.

Nüüd astus keegi söögituppa. Alma nägi, kuidas kirjutaja kergelt kummardus ja ootavalt jäi ukse juure seisma, et tulija astuks lähemale. Alma tundis oma õe samme. Võõras-tele ei võinud jääda tähelepanemata, et tal hakkas kuum ja et ta punastas. Kõik lähenesid uksele. Riikka Tuuna seisis keset saali oma vanamoelises, mustas kirikuriüis, kitsa valge pitsiga ümber kaela. Väga kahvatu ja pärani avatud silmil vaatles ta võõraid. Kõik on kadunud, mõtles Alma. Kui rumal ma ometi olin, seda oleksin ju pidanud ette aimama. Ta

silmad on ju juba nii lahtikistud, kui pärani-avatud aiavärv. Mina õnnetu, mida olen ma teinud!

„Mis see on,“ küsis politseinik näidates vanemale Tuuna tütrele väikest märki. „See, mis mul siin käes on... See preili seal ütleb, see kujutavat hommikust koitu, minu arvates on see üks lind.“

„See on üks lind,“ ütles Riikka Tuuna karmilt. (Järgneb).

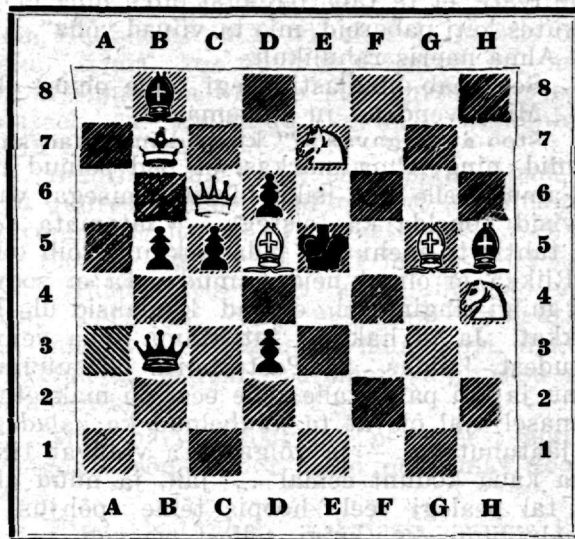
Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 76.

Kokku seadnud Fr. Skalik (Prahas).

I auhind Viini „Armeebblatt'i“ turniiril.

Mustad.

Valged.

Valged: Kb7, Lc6, Od5, ja g5, Rf7 ja h4

Mustad: Ke5, Lb3, Ob8 ja h5, Eb5, c5, d3 ja d6.

Valged algavad ja annavad matt kahe sammuga.

Lahendusi palutakse saata: Tallinn, Narva mnt. 26 krt. 6, A. Burmeister.

N. Itn. E. Kostabi ülesande nr. 74 lahendus.

1. Lc1 — e1, Oc3: e1,
2. Vd7: d4 annab matt.
1. (Lc1 — e1), ükskõik,
2. O annab matt.

Õiged lahendused saatsid: G. Baum ja E. Karp (Tallinnast), E. Pärnits (Tartust), Rudolf Pruun (Narvast, ka nr. 73).

Kirjavastus. O S. (Tartus). Teie lahenduskatse ülesande nr. 73 kohta 1. Rd4: c6+ ei vii sihile, sest järg on: Ob5: c6, 2. Vc3 — c5+, Oc6 — b5.

Põllumajanduslik Keskühisus

„ESTONIA“

Peakontor: Tallinn, Jaani tän. 6

Telegr. aadr.: „ZENTRESTONIA“

Kõnetraadid: juhatas — 18-91, 20-94, 25-19,
kaubaosak. — 20-90, vöikaub. osak. — 33-65.

Oma kapitali üle 600.000 krooni

Liikmeid-piimaühinguid 215

Ostas piimatootustelt võid, kaseiini ja muid piimasaadusi

Soovitas piimatootustele piimatööstusmasinaid ja tööstustarbeid

Karjapidajatele jõutoitu

Oma kauplused Tallinnas: 1) Jaani t. 3 — Tel. 8-45

2) Müürivahe 10 — „ 23-09

3) C. R. Jakobsoni 4 — „ 5-18

Müügil vöi, piim, juust, munad, vorssid, singid, konservid jne.

Mitte üksi iga kaitseliitlane, vaid iga
rahvuslikult mõtleja Eesti kodanik loeb

„KAITSE KODU!“

Ei tohi unustada, et „Kaitse Kodu!“ on oma lühikese
ea peale vaatamata enamloetavam ja odavam ajakiri Eestis.

„Kaitse Kodu!“ ilmub iga nädal vähemalt 24-leheküljelises
kaustas ja maksab tellides aastas kõigest 6 krooni, s. o. 11½ senti number.

Sealjuures saab iga tellija

**aastas kaks-kolm 100-leheküljelist
erinumbrit,**

missugused ilmuvad tänava kaitseliidupäeva
ja Rootsi kuninga külaskäigu puhul Eestisse.

Iga kaitseliitlane, iga kodanik, kes pole veel tellinud „Kaitse
Kodu!“, tehku seda kohe. Tellimisi võtavad vastu kaitseliidu üksuste
— — pealikud, raamatukauplused ja postkontorid üle maa. — —

Proovinumbri saadab talitus esimese nõudmise peale välja tasuta.

EESTI KOMMERTS PANK

PEAPANK: TALLINN, S. KARJA 7

OSAKONNAD: Tartus, Viljandis, Pärnus, Valgas,
Petseris, Narvas ja Haapsalus

Pangal oma telef. keskjaam **väljakutsega „Kommerispank“**.
Peale selle otseühendus panga juhatusega tel. 9-89, 1-57 ja 22-09.
Telegraafi aadress: **KOMPA**.

Sissemakstud põhikapital
Kr. 1.400.000.—

Võtab raha hoiule ja maksab kõrget ajakohast protsenti.

Annab laenusid vekslite, obligatsioonide ja mitmesu-
guste väärtuste kindlustusel.

Ostab ja müüb välisraha ja tšekke, Eesti Hüpoteegi
Panga pantlehti, Eesti 1927. a. välislaenu pabereid

Saadab raha teistesse linnadesse kodu- ja välismaal.

TOIMETAB KÕIKSUGU PANGAOPERATSIOONE.

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades, alevites ja
tähtsamates välismaa linnades.

Kiire pangatallitus.

PANGA JUHATUS.